

*Clas
Turnhout*

Taxandria

Gedenkschriften van den
Geschied- en Oudheidkundigen Kring
der Kempen

1922 — N^{rs} 3-4

Annales du
Cercle Historique et Archéologique
de la Campine



TURNHOUT
FIRMA J. SPLICHAL ; OPV. : L. VERWAEST

INHOUD N^{rs} 3-4, 1922.

1. J. E. JANSSEN EN L. VAN NUETEN. — Meerle door de eeuwen heen. — Blz. 99.
2. J. E. JANSSEN. Archivalia. Oud Inventaris van eenige stukken uit het St. Pieterskapittel te Turnhout. — Blz. 130.
3. IDEM. Kunstnieuws. Kunsthistorische Tentoonstelling en Geschiedkundig Congres der Kempen. — Blz. 134.
4. IDEM. Boekennieuws. — Blz. 174.



Meerle door de Eeuwen heen.

(Vervolg.)

PAROCHIE.

Meerle eerst eene quarta capella onder Baerle dankte haar bestaan aan de moederkerk, die om reden van den grooten afstand er eene kapel oprichtte. Wanneer zij eigenlijk zelfstandig regeerde, kunnen wij niet met zekerheid bepalen. De Z. E. H. Goetschalckx schrijft dat zij reeds vroegtijdig voor 't geestelijke van de moederkerk gescheiden werd. Daar twijfelen wij gedeeltelijk aan, vermits zij in de pouillés der bisdommen tot 1606 nog altijd als appendix van Baerle voorkomt. Dat zij alsdan reeds eenen parochiaen of pastoor en bestuur bezat, ja dit gelooven wij, maar zij behoorde toch altijd aan Baerle. Van in den loop der 17e eeuw, staat zij niet meer als der

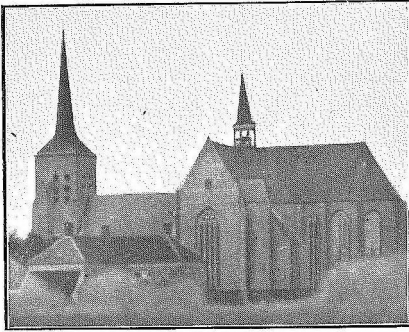
moederkerk toebehoorend aangeschreven ; wij denken van dien tijd hare vaste zelfstandigheid te mogen daarstellen.

Zij behoorde vroeger tot verscheidene bisdommen : voor 1559, tot het bisdom Luik en het aartsdiakonaat der Kempen ; na 1559, aan het bisdom Antwerpen tot aan de Fransche Omwenteling, wanneer zij tot het aartsbisdom Mechelen overging, waarvan zij nu nog afhangt. Voor 1559 maakte zij deel van de dekenij Hilvarenbeek ; na dien tijd telde zij onder de dekenij Hoeven-Breda en van 1611 onder Hoogstraten. Na het Fransch tijdperk verdween tijdelijk de dekenij Hoogstraten en werd Meerle bij de dekenij Brecht tot in 1837 ingelijfd. Van toen kwam zij weder aan Hoogstraten terug en bleef zoo tot op onze dagen. Hare grensscheiding is die der gemeente. Meersel ten deele op het grondgebied van Meerle en Meir vormt met De Dreef een voornaam gehucht met groote kapel, klooster, gemeente- en kostschool. Het wordt feitelijk bestuurd door de Eerw. Paters Capucienen, maar blijft voor de kanonieke diensten aan de E. H. Pastoors van Meerle en Meir onderhoorig. Als parochie is Meerle ten ouden datum afhankelijk geweest van het keizerlijk stift Thorn welk er als patroon, persoon en tiendheffer optrad.

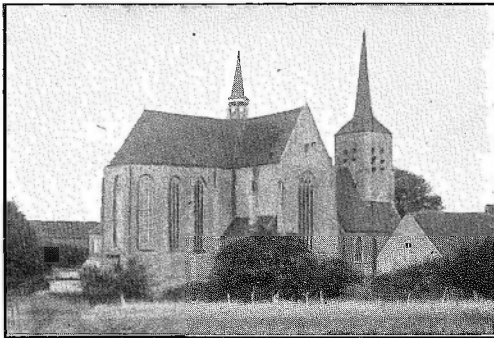
De kerk, toegewijd aan den goddelijken Zaligmaker, *Ecclesia S. Salvatoris*, vroeger alleen staande in het veld, omringd met akkers en weiden, op eene hoogte gevestigd, rijst nu flink op te midden eene welgebouwde dorpskom en beheerscht gansch de gemeente. De parochianen komen er naar toe langs de Kerkstraat, welke men eertijds Akkerstraat noemde, en van uit het Dorp, nu als toen zoo geheeten. Zij is omringd van een kerkhof, waarvan het nieuw gedeelte den 29 Juli 1913 gewijd werd (1). Eene van de oudste der streek, volstaat zij uit een koor, schip, met kruisbeuk der 16e eeuw ; de toren, de middenbeuk en een der twee kruisbeuken dagteekenen van de 15e eeuw. In den hoek van den linker kruisbeuk verheft zich langs buiten een eigenaardig Spaansch torentje, welk tot kom der archieven diende. Negen vensters laten het licht ruim en schitterend in hooge- en kruiskoores schieten.

Hoe en wie de allereerste kerk bouwde staat niet vast ; doch wij gissen en denken wel waarheid te schrijven, aangezien de

(1) Het kerkhof rond de kerk diende in de moeilijke tijden, meermaals tot bergplaats, zooveel als eene schrans, voor vee en menschen. In 1594, 1603, was het zoo. Er stond ook te dien jare een bornput. Rond 1617 plantte men 33 heesters op het kerkhof. In 1655 maakte men eenen muur om het kerkhof, aanbesteed voor den heer Deken en Pastoor by den koster. Peer Lams nam hem aan voor 58 gul. 18. Lambrecht Jansen, diender, 24 gul. 13 stuivers. Laurys Matyse, 4 gul. 12 st.



Zicht der Kerk, zuidkant.



Zicht der Kerk, noord-oostkant.

gewone gebruiken, dat het de abdij van Thorn was die er eene kapel oprichtte in den romaanschen stijl van dien tijd. Zij bestond voorzeker voor 1256; in eene fondatieakte van dit jaar spreken de stichters van de ouders hunner ouders, daar zij de gegevens van opteekenen. De tweede kerk, eene gotische, waarvan nog deelen bestaan in den toren en middenbeuk, dagteekende volgens den stijl der overblijfsels waarschijnlijk van de tweede helft der 13e eeuw, opgericht door den heer van Hoogstraten. In het begin der 16e eeuw geschiedde eene totale verandering, wat nagenoeg tot eene derde kerk uitliep, waaraan jaar in jaar uit vele herstellingen gebeurden zonder nochtans den bouwtrant merklijk te veranderen. Het koor werd afgebroken en door het thans bestaande vervangen; de kruisbeuk bekroonde men met een klein torentje. Het jaartal hiervan luidt zekerder, vermits een der sluitsteen van den kruisbeuk het jaartal 1529 draagt en de aanloopen der gewelbogen de wapens der familie Lalaing van Hoogstraten voeren. Denklijk stelde deze familie de werken in gang, rond denzeliden tijd als zij de prachtige kerk van Hoogstraten bouwde met behulp van den beroemden kunstenaar Keldermans, die hoogst waarschijnlijk ook te Meerle zijn talent openbaarde.

Tijdens de troebelen van de 2e helft der 16e eeuw bleek de kerk leelijk gehavend. Den 11 Februari 1604 lag zij omtrent geheel verwoest: vensters gaapten zonder ruiten en de toren stond voor regen en wind open. De 17e eeuw vertoonde zich gunstiger er herstelde, doch niet zonder moeite, wat hare voorgangster vernietigde. In 1606 werkt men aan de herstelling van het kruiskoor. De schout van Hoogstraten schreef daarover aan, de abdis van Thorn. Het kruis werd opgehangen, de koordeken en de pastoor bezochten de kerk, een schaliedekker van Turnhout herstelde de daken. Dit werk zal onvoldoende geweest zijn, want in Juli 1611 gaan de kerkmeesters en de pastoor den rentmeester van Thorn spreken nopens den beuk der kerk. Rentmeester Mathys Jan Wouter kwam korts daarop naar Meerle om de kerk te bezichtigen. Herman De Locht glazenmaker te Hoogstraten nam aan de vensters te maken in de kerk voor 300 gl. Groote herstellingen hadden daarna plaats, doch wederom onvoldoende; immers in 1627 ontstond hieromtrent een geschil met Thorn welk lange jaren duurde.

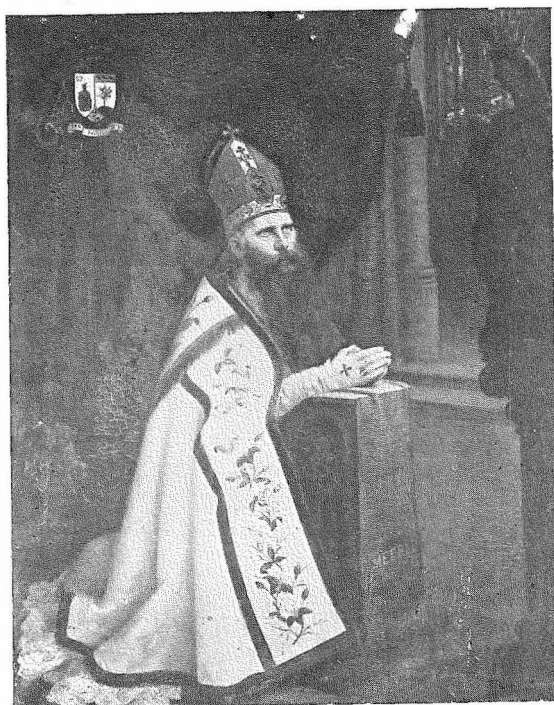
Uit de klachten der dekens en de kerkrekeningen leeren wij dat de kerk armzalig bleek en de verbeteringen langzaam vorderden tot aan 1666, wanneer zij treffelijk hersteld werd. Ge-

lukkiglijk waren het altijd maar deelen die bouwvailig stonden en kon men de kerk gebruiken, ja zelfs versieren. Rond 1617 beveelt de bisschop eene lamp voor het H. Sacrament te laten branden. In 1641 diende hij er het H. Vormsel aan de kinderen toe, wat daarna nog meermaals gebeurde, waarvoor men 15 guidens tot onkosten betaalde. De pastoor had den 16 Januari 1654 eene vermeerdering van trek van 4 veertes koren per jaar van de abdis van Thorn gekregen (1). Na den vrede van Munster werd de kerk drukker en drukker bezocht, daar de Hollanders der omliggende plaatsen hier de godsdienstige oefeningen bijwoonden. Na 1666 ging het er nu nog beter; de diensten geschieden regelmatig; de bedevaarten werden plechtig ontvangen en de kerk onderging geene groote herstellingen meer dan in 1717, als zij erg beschadigd werd door een stormwind, tot aan de Fransche Omwenteling. Toen sloten de Sansculotten de kerk (2), verdreven de priesters en sloegen de klokken aan stukken. Jan Lauwers haalde, den 25 Januari 1798, de kruisen van de torens, waarvoor hij 8 gl. 8 st. en zijne knecht 5 gl. 12 st. kregen. Na de aankomst van Napoleon heropende men de kerk; in 1802 zette de schajiedekker Hendrik Lauwerijzen wederom de kruisen op de torens, waarvoor hij 24 gl. 16 st. trok. Van toen tot nu werkte men weinig meer aan haren onderhoud, zoodat zij nu wel eens versterking en opsiering behoeft. Zij prijkt nog immer als eene der gewichtigste landkerken en is der aandacht en bezorgdheid van ieder kunstminnaar waardig. Mochte zij hersteld en voltrokken worden, zoo kon zij elke prachtige Kempische kerk evenaren!

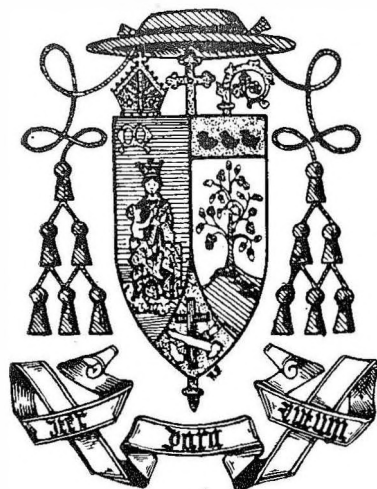
Niet te misprijzen als bouwwerk, komt hare meubeleering even voornaam voor. De 17e eeuw vooral verrijkte haar met menig kunststuk. In 1613 beschikte de sacristij reeds over schoon gewaad: zijden tunieken, kap, drie kasuifels, twee alben, negen altaarkleeden, twee korporalen, en een vergulden kelk; in 1619 werden de kerk en de altaren opnieuw geschilderd; in 1630 stond er een schoon predikstoel; in 1632 bezat de kerk eene relikwie van het H. Kruis en was van verscheidene treffelijke schilderijen voorzien. Twee nieuwe klok-

(1) Op 20 Octobris 1723 vraagt pastoor Vervoort eenen vasten trek aan de abdis van Thorn van 500 gl. af te houden van de tiendbeffers in Meerle, daar zij buiten het land wonen. Het ging niet gemakkelijk en de herder moest zijne zaak voor den Raad van Brabant bepleiten, dewelke hem 400 gl. gunde zonder prejudice aan de zaak.

(2) Den 27 germinal jaar VI, wordt het procesverbaal der sluiting van Meerle's kerk opgemaakt terzelvertijd als die van Meir, Merxplas en Minderhout. Zie stukken Provinciaal Archief Antwerpen. H. JACOBS. *Inventaire des Archives*, d. III, bl. 126.



Mgr. Eestermans, bisschop van Lahore.



Wapen van Mgr. Eestermans.

ken luidden over vreugde en smart in het jaar 1635; vroeger in een kerkvisiet van 1594 stonden er zelfs drie aangeteekend met een uurwerk. De Pastoor haalde in 1643 verscheidene schilderijen met vergulde lijsten te Antwerpen. In 1648 kwam de Bisschop van Antwerpen te Meerle. Hij had het genoeg in de kerk eene schoone schilderij van O. L. Vrouw, door P. van den Bemden uit Antwerpen onlangs ten prijze van 53 gl. 15 st. vervaardigd, aan te treffen, alsmede een nieuw Maria-altaar, door Jan Henemans te Turnhout gemaakt, en eene nieuwe communiebank te Breda aangekocht. De kerkrekeningen gaan alzoo voort met melding van aankopen van een orgel te Prinsenhage, in 1651. van eene uitgave van 320 gulden aan schilderijen, gepenseeld door Jacob Nieuwlands, kunstschilder te Brecht geboren en te Hoogstraten verblijvend. In 1697 was de tiendklok gebarsten en werd zij op 1595 ponden hergoten door den vermaarden klokgieter Melchior de Hase te Antwerpen (1). Twee jaren later werkte de gekende beeldsnijder dierzelfde stad Emiel van den Bulck voor de kerk. Zoo beijverde men zich in de 17e eeuw heerlijk tot het op-luisteren van Gods tempel.

Hedendaags moet de kerk als meubeleering niet onderdoen. Het hooge koor is met een schoonen marmeren vloer belegd; prachtige eiken lambriseeringen en biechtstoelen met gebeeldhouwde medaljons en beelden uit de 17e en 18e eeuwen versieren het koor en de kruisbeuken (2). Het hoogaltaar Christus Verrijzenis voorstellend, in Renaissance stijl der 17e eeuw, verheft zich statig op zijne torse kolommen. Even luisterrijk, in stijl Lodewijk XV, prijken predikstoel met afbeeldingen uit Christus leven, hoogzaal met orgelkas, communiebank, de hand eens kunstenaars verradend. Een goed portret van Mgr. F. A. Eestermans, geboortig van Meerle, door Ign. De Beucker in 1905 geschilderd, hangt in het rechter kruiskoor. Eenige merkwaardige schilderijen pronken aan de muren: een Calvarieberg op hout, uit de school van Breughel, met menigvuldige figuren en fratsen, is zeer belangrijk. Van minder waarde schijnt een zeezicht van 1695,

(1) Men betaalde den landdeken in 1697 voor het wijden der klok, 4 gl. 12 1/2 st. De horlogie werd alsdan ook aanbesteed en daarbij verteerde men 9 st. (Kerkrekeningen).

(2) Het fijn beeldhouwwerk der kruiskoren is het meesterstuk van Peter Hoenders, daar in 1684 geplaatst. De boesering van het hooge koor werd er in 1748 gezet; het gestoelte, in 1750. Dit laatste een werk van Menso Somers kostte 702 guldens. Petrus Somers, zoon van Menso, en Jan Peeters, wrochten het beeldhouwwerk van het orgel, door Jan Tits in 1779 geleverd.

waarschijnlijk een ex-voto, alsook eene Hemelvaart, eene Kruisiging, eene H. Familie; doch het beste stuk blijkt eene oude Aanbidding der Koningen, in 1631, door Pastoor Petrus Leemans geschonken, welk, volgens overlevering, door A. Van Dyck zou hersteld zijn, die er het portret des schenkers op-schilderde (3). Schoone koperen kandelaars, koperen offerscho-tel de Boodschap van O.-L.-Vrouw uitbeeldend, zilveren mon-strans der 17e eeuw, schildpadden kruisbeeld met zilveren Christus, maken de voornaamste voorwerpen van den schat der kerk uit. De groote klok wegend 1888 pond werd in 1725 hergoten door Willem Witlockx uit Antwerpen en betaald door tusschenkomst van het Stift Thorn en de gemeente; eene an-dere aan O. L. Vr. Onbevlekt toegewijd werd gegoten te Leu-ven in 1833 door Severinus van Aerschot en Felix van Es-pen.

Hetgeen ook voor de geschiedenis en de familiën belang oplevert zijn de menigvuldige grafzerken die in de kerk liggen en waarvan wij degenen opgeven die nog niet door den E. H. Goetschalckx (op. cit.) werden vermeld (1).

Kruisloop.

D. O. M.
Rustplaats van
Monsr JOHAN RIETMAEKERS
oud 57 jaeren en in Breda overleden den 17 Junius, anno 1698
en
FRANS XAVIER VAN DER LOCHT
rentmeester van den armen der stad Breda, oud 72 jaeren,
gestorven den 8 Sept. 1709
en
ARNOL JOSEF VAN LOCHT
pastor op begynhove te Breda, sterft out 48 jaeren.

(1) Een opschrift luidt: *Petrus Lemans, pastor in Meerle in honorem Salvatoris nostri et Deiporae Mariae Virginis hanc picturam dono dedit. 1631.*

(2) Begravingen in de kerk op een jaar, 1755: Eerw. Heer Augustinus van Ry-keversel, wereldspriester. — Een binnelijc (van Meerle). — Een koorlijk, mynheer Teodorus Van Beeck. — Zuster Ketelaers. — Zuster Constantia. — Mynheer Stadhouders by de Capucienen in de kerk begraven, betaelde in Meerle de kerck-regten. — Een andere opgave: Jufvrouw Van Der Laer. — Mathias Van Min-derhout. — Eerw. Heer Pastoor van Dorst. — Jufvrouw De Graauw, geestelycke moeder der Capucienen. — Heer Montens. — Jufvrouw Van Borst. — Mynheer de Haes. — Mynheer Doctor de Hertog uit den Oudenbosch. — De Eerw. Heer Spronk, pastoor van Rysbergen. (Gommers. Gesch. v. Rysbergen, blz. 222.) — Wc Barsé. — Eerw. Heer Van de Creeck, pastoor te Ginneken. — Mynheer Van Goubergen. — Eerw. Heer Heereweg. Kapelaen. Oude Tonge. — Advokaet Sprongh. — Meest allen buitenlyken. De taksen wierden ontvangen door den Schout van Hoogstraeten, voor de kerk in 1755, 1756, 1757.

PETRUS JOHAN VAN LOCHT
oud 46 jaeren en sterft den 9 February 1716.
ELISABETH VAN LOCHT
geestelijk dochter van den dienst van Maria, oud sterft 1713
en
MARIA FRANCISCA VAN LOCHT
huysvrouw van den heer avocaet
JOHAN SEEUWS
oudt 23 jaeren, sterft den 1 February 1707
en
LUCIA RIETMAEKERS
huisvrouw van
HENDRICK VAN DER LEUR
oudt 64 jaeren, sterft 27 Augusti 1716.
Bidt voor de sielen.

(Kruisboog)

Rustplaetse van
HENDRICK MERTEN BOUDEWYNS
borgemeester, schepen, ouderman van de Gilde van den Edele Ridder St. Joris,
gestorven in Meerle 6 Augusti 1708
en
CORNELIA JAN HENDRICKX
syn huysvrouw sterft den 9 Mey 1715, oudt 83 jaeren ende Marten Hendrik en Jan
Feeter Adriaen huune soonen.
Bidt voor de sielen.

Kruisloop.

(Kruis.)

D. O. M.
Hier light begraven
JAN JACOB VAN DEN CAUWELAER
borgemeester ende schepen des plaetse, oudt 70 jaeren, stierf den 20 Februari 1717
ende
CORNELIA MATHYS SWEERTS
syne huysvrouwe, oudt 76 jaeren, sterft den 3 Februari, ao 1723.
Bidt voor de sielen.
D. O. M.
Hier leet begraven de eersame
ADRIAEN LAMBRECHT
out borgemeester en schepen deser parochie, sterft den 10 Februari, ao 1611
en deerbare Maeyken Joan Willems, syn huysvrouw, sterft den 7 Maarti, ao 1630.
Bidt voor de sielen.

Kruiskoor.

(Groot wapenschild.)

Hier lecht begraven
ANNA DE LA RUE

weduwe van Herman Van der Locht, gestorven te Breda 9 January 1713,
hier begraven 20 January 1695.

R. I. P.

Hier lyt begraven den borgemeester
JOANNES AERTS

gestorven 10 Augusti 1759, syne huisvrouw Adriana Van Ham 1773.

B. V. D. Z.

Hier leet begraven den seer eersamen

ADRIAEN JAN AERTS

oud syndejaeren en de eersame

MARIA ANSEMS

60 jaeren, sterft en Adriaen Aerts, hunne lieve soon, out 10 jaeren, 1672.

Bidt voor de sielen.

Hier leet begraven

ELISABETH JASPAR CORNELIS JACOPS

weduwe van Adriana Jansens.

Kruiskoor.

(Een Engel).

Hic est sepultus

DOMINUS ADRIANUS MUTSAERTS

In vita per XXII annos, Pastor in Ginneken, Obiit VI Octobris, Aº ætatis sucæ...

(Groot schild).

Hier leet begraven de eersamen

ANTONY VAN HEYST

in syn leven geweest borgemeester en schepene, gesworne Koning gestorven van
den Ridder St. Joris Gulde in dese parochie, sterft 23 November 1719, en de eer-
same huysvrouw Judoca Sprangers,

B. V. D. Z.

Hier lecht begraven den eersamen

JACOB VAN DE COUWELAER

borgemeester, schepen, gesworne H. Geestmeester in de dorp van Meerle, out
64 jaeren, sterft 4 Novembris 1673 ende Anneken Adriaensen, sijn huisvrouw sterft
23 November 1678 ende Adriaen, haar lieder sone, sterft den 20 Meert 1678.

Bidt voor de sielen.

Sterft den 27 February 1671 de eerbare

JOSYNKEN PIETER SPRANGERS

huysvrou van Adriaen Hendrick van Turnhout, oud zynde 76 jaeren, sterft den 26
April 1700.

Kruiskoor.

(Versiersel).

Hier leet begraven den Eersamen

MATHEUSSEN JAN WILLEMS

out Borgemeester ende Geswoorne van deze parochie, oud 69 jaeren, sterft den
22 Julius 1672

ende

PAESKEN GOVAERT WILLEMSSEN

syn huysvrouwe out 58 jaeren, sterft den 12 Mey 1661

ende

JAN MATHEUSSEN

haer lieder soone, sterft den 26 Octobris 1666

ende

CORNELIS MATTHEUSEN

haer lieder soones, sterft den 24 Januwari 1666

en

JOSYNKEN MATHEUSSEN

haer lieder dochter, sterft den 30 Juni 1667.

Bidt voor de sielen.

Kruiskoor.

(Wip).

Hier leet begraven de Eersame

CORNELIS SEBASTIAEN PAEPENBROC

out Borgemeester en Schepen geweest 33 jaeren deser parochie, sterft den 8
December Aº 1647

ende Eerbare

MAGARIET JAN JOES VAN HOEYDONCK

syn Huysvrou, sterft den 2 October, Aº 1625

ende ANNA haer lieder dochter de huysvrouw van Jacop Govaert Wilms, sterft
den 27 Sept., Aº 1618, en CORNELIA, haer lieder dochter sterft den 21 Januarius,
Aº 1640.

Bidt voor de sielen.

Midden der Kerk.

D. O. M.

(Wapenschild).

Rustplaetse van Mevrouw

CATHARINA COOLS

weduwe wylen de heer Pr Van Beeck, in syn leven Raet en Rentmeester van het
Keyserlyck Stift Thorn, stift den 30 gber 1701, out synde 79 jaeren

ende heer

JOANNES VAN BEECK

Rooms Doctor in beyde rechten, stift den 7 Juni 1716, oud synde 57 jaeren.

Bidt voor de sielen.

Op het koor.

D. O. M.

(Groot wapen met balken en sterren.)

Rust Plaetse van de heer en Mr

G. VAN BEECK

in syn leven Raet- en Rentme van het Kyserlyck Stift Thorn, binnen Breda, overleden den 13 Febri 1720, in den ouderdom van 65 jaren

ende syne huisvrouw Mevrouw

C: J: BREEMAN

vrouwe van Ste Elisabeths en Diderick polder, en in Melissant et C: sterf den 16 April 1729, in den ouderdom van 69 jaeren.

B. V. D. S.

Voor O. L. V. Antaar.

(Schild).

D. O. M. S.

(Monumentum.)

Rdi Dni JOANIS AUGUSTINI DE CROM

protonotari apostolici decessit e vita Aº oetatis suae 41, Christi vero, Aº 1715, die 18 mensis septembris.

R. I. P.

Idem Hoc pont curat.

(Wapenschild).

Rustplaats van den weleerwaarden heer

ANTONIUS DOMINICUS CUYPERS

voorheen Pastoor in Lamsweerden, overleden tot Breda den 1 Mey 1793, oud 63 jaeren 5 maanden.

(Kelk.)

R. I. P.

Kruiskoor.

(Uitgekapte Brouwers Korf met rieden.)

Hier liet begraven den eersame

ANTONIE PETRUS SPRANGERS

in syn leven, borgemeester, kerckmeester ende schepen deser parochie, out synde 50 jaeren, sterft den 17 Januarius, Aº 1669

ende eerbare

BARBARA LAMBRECHT HENDERICKX

syne huysvrouw sterft den 10 July 1675

ende JOOS, haer lieder soon, borgemeester, schepen ende Koninck van St. Joris, sterft 1693.

Kruis buiten.

(Kelk met hostie).

D. O. M.

Monumentum

Reverendi

Domini

VAN

Fere

in Meerle

obiit ibidem

Die VIII

Mensis

Octobris

Anni

MDCCCXL

Aetatis

Vero suae

LXXIX

R. I. P.

ANTONI

Per anos

MIERT

XLII pastoris

Kruis buiten.

D. O. M.

Bid

voor de ziel

van zaliger

DEN HEER CHRISTIANUS SCHRICKX

echtgenoot van

JUFVROUW MARIA VAN DE COUWELAER

geboren te

Rijsbergen

179ber

1767

Burgemeester

te

Meerle

gedurende

25 jaren

aldaer

overleden

139ber

1842

R. I. P.

Buiten.

D. O. M.

Bid voor de ziel van zaliger
den Heer

CHRISTIANUS SCHRICKX

sedert 10 jaren Burgemeester van Meerle, geboren te Meerle den 29 Januari 1806
en overleden te Meersel den 8^{ste} October 1871.

R. I. P.

(Kelk.)

D. O. M.

Ter zaliger gedachtenis
van den eerw. Heer

P. J. MERTENS

pastoor te Meerle, overleden den 29 xber 1883, stichter van de Kloosters der
Ursulinen en der Broeders van Barmhartigheid.

R. I. P.

Buiten, zeer groot.

(Doodshoofd.)

D. O. M.

Hier legt begraven den Weledelen Heer

NORBERTUS PETRUS EELTJENS

geboren te Breda den 18 December 1767, en aldaer overleden den 19 Aug. 1828
en zijne huisvrouw

Mejufvrouw MARIA ANNA VAN BEDAFF

geboren te Hoogstraeten den 25 July 1765 en overleden te Breda den 21 April 1831
en hunne dochters

Mejufvrouw MARIA ANNA ADRIANA EELTJENS

geboren te Breda den 15 Juli 1795 en aldaer overleden den 4 Februari 1829

en Mejufvrouw MARIA FRANCISCA EELTJENS

geboren te Breda den 3 December 1807 en aldaer overleden den 22 November 1843
en hunnen zoon

De weledel. achtbare Heer JOANNES PETRUS EELTJENS

geboren te Breda 18 September 1791 en overleden te Meerle den 12 October 1860.

R. I. P.

Buiten.

Hier ligt begraven den weledelen Heer

ANDREAS JOSEPHUS BRUGGEMAN

overleden te Antwerpen den 9 Dec. 1853, in den ouderdom van ruim 59 jaeren
en zijne echtgenoot Mevrouw

ANNA CORNELIA ANTONETTA EELTJENS

overleden te Brussel den 11 November 1856.

R. I. P.

Buiten.

(Kruis.)

D. O. M.

Bid voor de zielen van zaliger

JOANNES SMITS

geboren te Waspick (N.B.) 8 Sept. 1768, overleden te Meerle 24 Sept. 1844

Deszelfs huisvrouw

ANTONIA HUYBRECHTS

geboren te Meerle 6 Aug. 1782, aldaer overleden 11 Dec. 1868.

HENRICUS SMITS

geboren te Meerle 10 Aug. 1813 en aldaer overleden 20 April 1864

Deszelfs huisvrouw

MARIA THERESIA MERTENS

geboren te Meir 14 April 1816, overleden te Meerle 22 November 1856.

ANNA MARIA SMITS

geboren te Meerle 13 July 1821, aldaer overleden 30 Meert 1826

en PETRONELLA SMITS

geboren te Meerle 19 July 1823, aldaer overleden 14 Mei 1839.

R. I. P.

Kruis buiten de Kerk, schoon en fijn afgewerkt.

D.	O.	M.
Memorie		
Van den Seer		eerw.
HEER JOES		BAPT.
VERVOORT		Pastor
alhier		
53		
jaeren		
stierf 23 Mey		
A ^o 1772		
oud 81 jaeren.		
B.	V.	D. Z.

Buiten.

D. O. M.

Ter gedachtenis van den Heer

JOANNES DAM

oud burgemeester der gemeente

geboren te Groot Zundert den 1 Mei 1786, overleden te Meerle den 8 Juni 1867

en zijner echtgenoot

Mejufvrouw

ANNA CATHARINA SCHRICKX

overleden te Meersel den 4 Januari 1846.

R. I. P.

Grafkelder op het Kerkhof.

J. H. S.

Ter zaliger gedachtenis

JOANNES BATISTA FRANSISCUS DUPRET

eere-oppergriffier van de Rechtbank van Brussel en Ridder van het Leopoldsorde

geboren te Ath den 5 Juli 1811, overleden te Brussel 26 Mei 1883

en zijne echtgenoot

NATHALIA NORBERTINA ANTONIA BRUGGEMAN

geboren te Thourout den 5 Aug. 1822, overleden te Brussel den 14 Sept. 1899.

R. I. P.

VICTOR JOANNES BAPTISTA EMMANUEL DUPRET

overleden te Brussel den 3 April 1863, in den ouderdom van 15 jaren, 3 maanden en 8 dagen.

Rustplaats der familie

J. B. DUPRET-BRUGGEMAN

Barmhartige Jesus, geef hun de eeuwige rust.

HUBERTUS RENÉ ATTALINUS GUILHELMUS LAUWERS-DUPRET

geboren te Namen, den 6 September 1895 en overleden den 2 April 1897.

(Een schild gedragen door een engel met eenen kelk).

D. O. M.

Rust-Plaetse van den Seer Eerwaardighen Heere

PETRUS LEEMANS

Pastoor deser Parochie, denwelcken naer 52 jaeren met iver ende liefde dese ghemeynte bijghestaen hebbende, in syn 84 jaers syns ouderdoms ghestorven is op den 2 dagh van Mey, A^o 1672.

Requiescat in Pace.

Bandenletters in witmarmer

(Kelk).

D. O. M.

Monumentum

Rdi Dni ANT. VAN HEYST

huius loci vicary per 11 annos, Pastoris vero per tres. Obiit 3 xbris, a^o 1719, aetatis suae 41, et consanguineorum.

R. I. P.

Voor den Autaar van het H. Kruis.

Krnishoor.

D. O. M.

Hier leet begraven den eersame

MATHYS LAUREYSEN

vorster van Meerle geweest 45 iaren ende out synde 68 iaren, sterft den Octobris 1719 ende eerbare

LENEKEN GYSBRECHTS

syne huysvrouw sterft 11 October 1694 ende eerbare

CORNELIA VERMEIREN

syn tweede huysvrouw, sterft den 2 May 1703.

Bidt voor de sielen.

Wat het meest van de waarde dezer kerk getuigt, zijn hare beneficiën en altaren. Meerle bezat voor de 16e eeuw vier groote beneficiës : de kapelrijen van O. L. Vrouw, den H. Geest, het H. Kruis en de Kosterij (2).

De kosterij is het oudste en kwam tot stand met de kerk. Zij was annaal, 't is te zeggen dat jaarlijks de koster hernoemd werd en wel door de geburen, den pastoor van Meerle en den heer van Hoogstraten. De Kapelrij van O. L. Vrouw, gesticht in 1438, verplichtte tot drie missen in de week, des Zondags, des Woensdags en des Zaterdags. De Kapelaan moest te Meerle verblijven. De Kapelrij van den H. Geest, opgericht in 1457, verbond ook tot drie missen ter week : des Zondags, Maandags en Vrijdags. De Kapelaan, eerst benoemd door de kerkmeesters en afzetbaar, werd na 1461 voor het leven benoemd en aangesteld door den pastoor. De Kapelrij van het H. Kruis dagteekende voorzeker voor de beroerten der 16e eeuw, en verplichtte bij den aanvang der 17e eeuw tot twee missen ter week. Naast die groote beneficiës bestonden er nog twee andere van minderen rang : de H.H. Apostelen Petrus en Paulus en de H. Anna, gesticht in 1548, ook het beneficie der Vroegmis geheeten.

In de eerste helft der 16e eeuw waren er minstens zes altaren : het hoogaltaar, het altaar van den H. Geest, het H. Kruis, O. L. Vrouw, de H.H. Apostelen Petrus en Paulus, de H. Anna, en na 1619, van den H. Joris. Nu bezit de kerk nog drie groote altaren : het Hoogaltaar, en de altaren van O. L. Vrouw en van het H. Kruis.

Deze beneficiës en altaren ondersteunden de inkomsten der kerk, maar veroorzaakten ook uitgaven. Zij maakten met de

1) Analectes pr servir à l'hist. eccl. de Belgique, 3e sér. d. 11, 1906. — d. I, 1864, bl. 262.

kleine tienden, eenige kerkgoederen, renten en cynsen, begravingen, en vooral den offer, die met de bedevaart tot het wonderbeeld van O. L. Vrouw soms nogal aanzienlijk was, alhoewel heel wisselvallig, van 5 stuivers tot 65 gulden, den staat der finances uit. De tijding nog al eens op en af in deze rekeningen. Soms stonden zij redelijk goed, maar meer dan eens was er ook wel te kort of achterstel en moest de kerk geld leenen, zooals wij in eenige bijzonderheden gaan zien. In 1559 gaf Lisbeth Reynkens bij testament 2 philippenningen voor de dynsdaagsche mis van Ste Anna; Bierbuyck schonk op rente van zijne stede twee hammen aan den pastoor van Meerle; maar in 1575 kon de kerk den intrest van het geleend geld niet betalen en bleef acht jaren ten achter. Het volgend jaar verkreeg de kerk eene rente van 45 stuivers op den Weerdenburg, een stuk land op het akker. St Peeter Pauli autaar trok 20 stuivers rente op Aert Maes. In 1580 betaalde men bijna geen cynsen meer. Ten jare 1588 zaten de kerkmeesters met den vorster te Breda gevangen totdat zij de onkosten in de „Vijf Ringen aan de Veste” vereffenden. Men was 300 guldens ten achter en verplicht geld te leenen. Dan weer in 1594 offerde men nog in de kerk op O. L. Vrouwendag 43 guldens, alhoewel het dure tijden waren. In 1604 had Nicolaes Wachmans eene jaarrente van 3 guldens op de kerk, welke hij dit jaar kwijt schold om haren slechten toestand, en bij het kerkvisiet van 1606 wordt er vermeld dat verleden jaar de kerkmeesters 400 rynsguldens ontvingen van renten, offeranden en testamenten. Rond 1634 begonnen de bedevaarders wederom te komen en offerden zij boter, eieren, hoenders, vlas, lindert, schapen, wol, vele godspenningen bij verkoop en beloften, wat later meer in geld gegeven werd. De kerkmeesters haalden de bussen op die ten voordeele der kerk in de herbergen stonden. Op 16 Januari 1634 kreeg de pastoor van de Abdis van Thorn eene vermeerdering van trek van vier veertels koren per jaar. De volgende inwoners erkenden in dit jaar hunne renten: de watermolen aan O. L. Vrouw autaar te Meersel een sister (4 veertels) rocx (koren); item, Adriaan Jacobs, bijgenaamd Troost; de heer Jan Baers en Jacob de Brouwer hebben hunne cynsbrieven overgeleverd, competerende een loopen gerst en een loopen speurriezaad, volgens brieven van 1599; Lambrecht Hendricx verklaarde dat hij voor drie loopen rocx een mantel heeft genoten van den heer Janse, pastoor; Hendrik Goos, genoemd de vermist, Cornelis Hendricx, vorster, Jan Mathys, Andries Theunis,

genoemd Vryters, Jan Stoop, bijgenaamd Cruysman, Andriaense, molenaar aan de oude Meulebrugge, Cornelis Janssen, geheeten Blankencksche, allen bekenden cynsen schuldig te zijn. Rond 1635 verloor de kerk vele renten tijdens de belegeringen van Breda: rent op Kleine Botermansstede, op den Larenberg, Blyndemanstedeke, Vranken, Koornland twee bunders, het Rooheyde met spacht en mos bewassen. Op 17 October 1765 verkocht de kerk met toestemming van Z. K. H. den Bisschop een vervallen huizen en hof voor 150 guldens. Men plaatste het geld op de Bank van Weenen, waar het kwijt geraakte. De gemeente legde de gelden af voortkomende van de stichting der vroeg- en donderdagsche mis. Het kerkbestuur plaatste ze met toelating van den Bisschop op de zeevaartmaatschappij Asiaticq. Eilaas door den slechten staat dezer societeit, waarvan men vroeger 94 guldens trok, kreeg men nu niets meer: zelfs kort daarop ging het kapitaal ook verloren in de „krak van Weenen”, waardoor ons land, de armen en de inwoners van Meerle, veel geld kwijt speelden. In 1773 kon O. L. Vrouw autaar 3000 guldens aan Geeraert Rekkers en Maria Saeys, brouwers in den Engel, uitleenen; hunne gebuur, Schellekens, brouwer in de Swaen, bleef borg, wat opnieuw van zekeren welstand getuigt. De kerk bezat alsdan nog de „Kerkstede”, zeker 10 hektaren land, waarvan de huur in 1779, 39 gulden gold. Daarna lezen wij weer eens van verzuim in het beheer, van den pastoor: in 1786 klaagden de schepenen C. van Heysten Gilliam van Mechelen den pastoor aan dat hij geene rekening gaf van kerk, kapel, arm- en H. Geestmeesters, dat er nalatenheid omging; geheel de raad teekende de klacht.

Uit voorgaande gegevens kan de lezer opmaken hoe men dikwijls van laag tot hoog klom, en omgekeerd, in de finances der kerk, doch over het algemeen zien wij uit de kerkrekeningen dat er nog al geld binnenkwam en de bedevaarten een grooten stoot er aan gaven, zoodat het kerkbestuur Gods tempel prachtig versieren kon, wat het rijke mobilier getuigt. Hedendaags bezit de kerk nog 29,90,15 Ha. gronds; de uitgaven stegen in 1920 tot fr. 7856,70, en de ontvangsten in 1921, tot fr. 8254,55.

Recht tegenover de kerk staat de pastorie, een groot wit huis met schoonen tuin met muren omgeven, gebouwd rond 1644 en na drie jaren geheel voltrokken. Tijdens de Fransche Omwenteling werd zij verkocht, den 19 April 1799, als nationaal goed, maar in 1823 teruggekocht aan denzelfden prijs ha-

rer eerste verkooping, tegen 1350 gulden. Zij onderging aanstonds groote herstellingen die haar alsdan tot een flink gebouw herschiepen (1).

Zeër belangrijk is het de stichting en de gebruiken der kerk van Meerle te kennen, beschreven in een oud latijnsch afschrift ten kerkarchief bewaard, opklimmend tot 1256, zooals het luidt, waaraan wij twijfelen, alhoewel het voorzeker zeer oud is (2). Gaat de dagteekening eenigszins mank, over 't algemeen hechten wij geloof aan den inhoud en geven hem in 't beknopt hiernavolgend weer. Volgens dit stuk werd de eerste kerk toegewijd aan den H. Zaligmaker (S. Salvator), gebouwd op eenen akker, waarop een huis met schaapskooi stond, gelegen in 't Groot-Akker, toebehoorend aan eenen inwoner om manslag ter dood veroordeeld. De heer van Hoogstraten verbeurde het goed om er eene kapel te bouwen, waarmede de heer van Bréda, de Abdis van Thorn en de persoon (pastoor), van Baarle instemden. De persoon van Baarle gaf toe dat deze kerk eene appendix, bijkerk, afhankelijk van zijne kerk zou wezen, en er een rector mocht van bezit nemen, voorbehouden de rechten der moederkerk. De kapelaan moest er mis lezen des Zondags en Helligendags, alsook alle Vrijdagen, aan den hoogen autaar, tot anders was hij niet verbonden, uitgenomen als er een lijk of huwelijk kwam. Op de hoogtijden, Kerstmis, Paschen, Sinxen, werden Vespers, Metten, en mis met processie, gezongen; op Allerheiligen de mis met processie, en des namiddags na de Vespers, de vigiliën met 9 lessen, en 's anderdags eene requiemnis voor Allerzielen. Op H. Drie-vuldigheid, Driekoningen, Palmenzondag, O. H. Hemelvaart, en al de O. L. Vrouwendagen zal men zingen de mis met processie; de Vespers en de Metten alleen op O. L. Heer Hemelvaart; op H. Sacramentsdag, Vespers, Metten en de mis met processie. Op al de Zondagen, na Paschen, als de processie binnen is, wordt de mis gelezen of gezongen, volgens het goeddunken van den pastoor. Deze was verplicht alle veertien dagen te prediken, alsmede alle zondagen van den Advent en den Vasten; alle twee jaren placht hij een sermooen over de

(1) In 1728 iserspraak van eene nieuwe pastory, waarvoor het kerkbestuur zijnen toevlucht nam tot de abdis van Thorn. Zij weigerde, doch de Pastoor wendde zich tot Z. D. H. den Bisschop en verkreeg de toelating om 1800 guldens wisselgeld daartoe te leenen.

In de jaren XI — 1813 werkte men aan de meeste pastoriën der Kempen, wat ook het geval was te Meerle. Stukken Provinciaal Archief Antwerpen. H. Jacobs. Invent. des arch. prov. d. 111, bl. 161.

(2) Concordat cum alia copia valde antiqua et pro vetustate vice legibili. Ita ex manuali Dni van den Bosch. P. Leemans, pastor in Meerle. Kerkarchief Meerle.

Passie te houden op Goeden Vrijdag. Later geschiedde zulks alle jaren en dan mocht hij, alsook de koster, bij de parochianen om eieren gaan; ook kreeg hij daarvoor de offeranden die voor het H. Kruis geofferd werden. Op de vier groote feestdagen schonken hem de rijken eenen zilveren penning (parisis of tournois) (1), anderen eenen ouden mijte, waartoe elk communicant schuldig bleef. Als er een lijk boven aarde lag, las de priester de vigiliën in de kerk of in het sterfhuis, naar belijfte der familie, zong de mis, en kreeg even als de koster eenen ouden groote. In de mis ging men tweemaal ten offeren met of zonder licht. Het zevende en het jaargedijde geschieden zonder licht met enkele offerande. De rijken vereerden de uitvaart met 10 of 12 stal kaarsen en eene tortse. De kerk hield de tortse en twee stal kaarsen; het overige werd door de erfenamen en vrienden gezonden naar andere kerken in de buurt om voor den overledene te bidden. Het gewoon volk schonk 8 stal kaarsen, zonder tortse, de matelijken (gering arm) 4 stal kaarsen; daarvan behield de kerk twee stallen. Er werd besloten dat eenieder die acht loopen zaadland bewerkte tot eene ploeg zou aangerekend worden en die vier loopen bezat, tot eene halve ploeg; de eerste zal twee brooden te Paschen en Kerstmis aan den Pastoor geven en de tweede een brood te Paschen; elk brood moest vier ponden wegen. De welingezetenen schonken soms een brood van zes pond, anderen van vijf, de armen, van vier. De koster kreeg van den eersten een loopen rogge 's jaars en van de tweeden een half loopen. Van elken cassaet namen de pastoor en de koster een halve langelaar of roesbestaen, later eenen halven boddrager of 15 grooten Brabants. Wanneer iemand zonder plechtigheid begraven werd, hield men de uitvaart op eenen werkdag of op eenen misdag. De pastoor en de koster werden ook altijd indachtig gemaakt in de testamenten, voor zoo veel de zieke beliefte volgens devotie. Daar de inkomsten der kosterij weinig hoog stegen, werd er daartoe een man of klerk benoemd die eenen stiel uitoefende. Hij bezorgde immer den wijn voor den hoogen autaar en kreeg daarvoor de opbrengst van het kerkhof met de boomen. Wat het bestuur der kerk aanging, alle jaren werden twee kerkmeesters en twee H.

(1) *Tournois*, dikke tournois of zilveren sol gold 0,89 cent. 86. De *Parisis* was een vierde zwaarder. — *Myte*, gold 1/6 van eenen stuiver. — *Oude groote*, 7 oorden in 1644. — *Loofse zaadland* = 100 roeden of 33 aren land. — *Cassaet*, in middeleeuwsch latijn *casatus*, van *casa*, hut of huis met wat grond. — *Langelaar* of *roesbestaen*, munt onder Philips van Valois. — *Boddrager*. De koers was, volgens Verachtert, voor twee grooten Brabantsch of een stuiver.

Geestmeesters door de geburen gekozen. Zoo er een zijn ontslag gaf of stierf, dan vergaderden twee inwoners van de Straet, de Voort en den Rode, twee van Heyrie, twee van Groot-Eyssel, Meersel, twee van de Cruysstraet, den Elsacker, Oosten-Eyndt, Lynbeeck, en die acht met de Oude Kerkmeesters en H. Geestmeesters, kozen twee nieuwe Kerk- en H. Geestmeesters. Daarna deelde men den uitslag aan den pastoor mede. De nieuw gekozenen gaven alle twee jaar in 't openbaar in de kerk rekening van hun bestuur. Zij konden herkozen worden en bleven er soms tot hunnen dood aan.

WONDERDADIG LIEVE VROUWENBEELD.

Het mirakuleus beeld van O. L. Vrouw, waartoe te alle tijden eenen grooten toeloop van kristenen stroomden, maakte de vermaardheid en den welstand der parochie uit. Meerle werd eene der beroemdste bedevaartplaatsen van de Kempen. In de 16e eeuw trok het Protestantismus, aangevoerd door den afvalligen monnik Luther, te velde tegen den katholieken godsdienst en randde vooral de Mariavereering aan. In Duitschland, de oorsprong en de zetel der ketterij, woedde deze heviger dan elders. Een vurig vereerd beeldeken (1) bestond in Hanau bij Frankfort (2), en werd door toedoen van een lid der grafelijke familie van Hoogstraten, waarschijnlijk een de Lalaing, en niet een Salm-Salm, zooals de Paters Rommens en Schoutens (3), verhalen, rond 1520 naar Meerle overgebracht. Waarom deze familie het hier plaatste denken wij te moeten beantwoorden door de reden dat zij de beschermster der kerk van Meerle was en hier reeds de Moeder Maagd innig vereerd werd. Een groot beneficie en een autaar van O. L. Vrouw bestonden er immers in de kerk. De familie Lalaing wilde de godsvrucht in hooge eere houden in haar graafschap, wat getuigt het opbouwen

(1) Dit heilig beeld, 0,94 m. hoog en 0,12 m. breed, vertoont de H. Maagd zittend op eene bank zonder leuning. Op Moeders rechterarm en knie rust het kindje dat liefdevol naar Maria opziet en de armpjes opsteekt als wildet het met moeders borste spelen. Het kindje is blootvoets. Maria is geschoeid. Het kindje meet 0,30 m.; zijn bovenlijf is omkleed tot aan den gordel. Dit genadebeeld, vroeger beschilderd, behoort tot de zittende Mariabeelden van voor 1250 en heeft verscheidene gelijkpunten met de mirakuleuse beelden van O. L. Vr. van Hal, Uden en Bonne Espérance. — (2) Hanau, stad van Keur-Hessen, of 4 1/2 u. van Frankfort-aan-den-Mein. — (3) R. ROMMENS. *Gesch. v. het mirak. beeld.* op. cit. bl. 6. — ST. SCHOUTENS. *Maria's Antwerpen.* op. cit. bl. 123.



Het oud Genadebeeld.

der prachtige kerk van Hoogstraten en het bijdragen aan vele andere in de Kempen. Hoe zou zij dit peil van geloof en liefde tot God beter kunnen staven dan door de Maria-vereenring? De juiste dagteekening der overbrenging van het beelden blijft nog in het donker, doch A. Wichmans schrijft in zijn gekend werk *Brabantia Mariana*, (1), dat de pastoor van Meerle van dien tijd hem liet weten dat dit beeld er reeds over meer dan honderd jaren vereerd werd en mirakelen en ex-votos getuigden van eenen grooten toeloop volks (2). Woedende krankzinnigen, aan breuken en vallende ziekte lijdenden, half-bezetenen en anderen met dergelijke kwalen overladen, verkregen er hulp en genezing (3). De bedevaartplaats bloeide welig, zoodat op zekere dagen, vooral met O. L. Vr. Hemelvaart, honderden pelgrims van heinde en ver toesnelden en verscheidene paters Capucienen uit Meersel, Minderbroeders uit Turnhout en Hoogstraten met de geestelijken der omliggende parochiën, uren en uren in den biechtstoel zaten om de geloovigen te biechten (4). Zelfs in Frankrijk was het beelden bekend, want in een latijnsch werk daar uitgegeven maakt de schrijver er gewag van (5). Pastoor J. B. van Nederven van Meerle, (1672) heeft een handschrift nagelaten: „Memorie van de weldaden, geschied binnen Meerle, door het beeld van O. L. Vrouw, dewelke aan mij en aan mijne kerkmeesters zijn aangegeven.” Zoo genoot deze bedevaart grooten voorspoed tot aan de Fransche Omwenteling wanneer alle godsdienstbetoogingen vervielen. In den Hollandschen tijd kwam zij wel is waar eenigszins op, maar kwijnde wederom met de Brabantsche Omwenteling in 1830, als België van Holland gescheiden werd, daar het vooral Hollanders waren die Meerle bezochten. Maria's vereering hernam na de uitroeping van het dogma der Onbevleete Ontvangenis door Paus Pius IX in 1854

(1) A. WICHMANS. *Brabantia Mariana*. Antwerpen, 1632: bl. 165, 544.

(2) Hier komt in aanmerking dat er in Meerle eene straat bestaat, die nog altijd O. L. Vrouw straat genoemd wordt, en eene streek *Beldyk* (Beeld en Eyk?). Aan de O. L. Vr. straat palen *den Baalput* en *Gouden Lepel*. In de oude cynsen wordt er eene streek of akker vermeld. *Ouw Crins* geheeten. In den Elsakker ligt nog eenen grond *Cruysman* genoemd. Dicht bij de O. L. Vr. straat staat het *Oud Huis*, vroeger bewoond door Jacques des Rosiers, en dat de eigendom werd van den Hertog van Hoogstraten. Staàn al deze benamingen niet in verband met de oudste Maria-vereenring te Meerle?

(3) Te St. Jans-Molenbeek bestond in de 16e eeuw eene dergelijke bedevaart, waar van de vermaarde schilder, de Boeren-Breughel, eene meesterlijke gravuur heeft uitgegeven. M. ROOSE. *Vlaanderen door de eeuwen heen*. Amsterdam, 1913; d. II, bl. 251, 252.

(4) In 1663 liet men eene kroon voor O. L. Vrouw maken te Breda en betaalde daarvoor 9 gl. st.

(5) *Summa aurea de laudibus B. M. V.* d. XII, bl. 597 (uitg. J. G. Migne).

en steeg hoog na 1870, als van alle kanten het volk toestroomde om door de II. Maagd Gods zegen over het Pausdom in te roepen. Den 15 Augustus 1873 werd zelfs eene algemeene bedevaart ingericht ter gelegenheid van het driehonderdjarig jubileum, luisterrijk gevierd met assistentie van Z. D. II. Mgr Anthonis, hulpbisschop van Mechelen. Meer dan 10.000 pelgrims waren aanwezig, meestal uit den omtrek, het land van Breda en het kanton Hoogstraten. Belangrijke aflaten en gunsten werden door de geestelijke overheid verleend. Nu is er wederom eenigen stilstand te bemerken, doch wij hopen dat de huidige pastoor het werk van pastoor Mertens zal hernemen, er nieuw leven inbrengen, en Meerle eertijds zoo beroemd om zijn mirakuleus beeld en zijn 17 eeuwsch Broederschap van den II. Rozenkrans, tot eene vurige Maria-parochie zal laten gedijen.

Wij sluiten deze verhandeling over de parochie van Meerle met de naamlijst harer pastoors en onderpastoors: (1).

1. HENRICUS VAN BOECKSELE, 1256.
2. JOANNES VAN YDE, vermeld in 1334.
3. AMILIUS VAN DAESDONCK, waarschijnlijk van Meerle, stierf of verliet Meerle voor 1438.
4. WOUTER VAN EERLE of van EECK, 1438.
5. JOANNES BACKX, 1461; is nog vermeld in eene akte van 5 Juli 1476. — Gheerd Ooghe, „vice-cureyt” 1492.
6. GERARDUS JANSSEN, 1512.
7. Na of misschien ten deele voor komen de vier volgende, die zonder dag of jaarteekening vermeld worden in de leenboeken der heerlijkheid van Breda: CORNELIUS PAPENBRUC, LAMBERTUS HENDRICKX, GERARDUS FRANK en JOANNES CORNELIUS MOLITOR.
8. GUILLELMUS MOLITOR, vermeld in 1548-1589.
9. GEERAERT JANSEN, vermeld in 1606. Zou het niet dezelfde zijn als de navolgende: Gerardus Johannis?
9. MEERSEER GERARDUS BOTERPOT, uit Hoogstraten, ook weleens Gerardus Johannis geheeten, zoon van Jan Boterpot, + 1615.
10. PETRUS BOGERS, 1616.
11. JACOBUS VAN DEN BOSSCHIE, deservitor, 1616-1620.
12. PETRUS LEEMANS, 1621, + 2 Mei 1672.

(1) Zie de lijst der pastoors en onderpastoors; *Bydragen tot het al. hert. v. Brab.* d. IX, 1910, bl. 130 en vlg.

13. JOANNES BAPTISTA VAN NEDERVEN, 17 Juli 1672- Juni 1716.
14. ANTONIUS VAN HEYST, 27 Mei of 23 Juni 1716 — + 3 December 1719.
15. MEESTER JOANNES BAPTISTA VERVOORT, 23 December 1719 — + 23 Mei 1772.
16. PETRUS ARNOLDUS PRAET, geboren te Bergen-op-Zoom, 6 September 1772, + Leuven 10 Augustus 1796.
17. JOANNES LAURENTIUS VAN HAL, geboren te Oosterhout, 1796-1798, + Ulvenhout-Ginneken, 13 Januari 1824, Landdeken van Breda.
18. ANTONIUS VAN MIERT, geboren te Ginneken, 14 Januari 1799 — + 3 November 1840.
19. JACOBUS LAMBRECHTS, geboren te St. Lenaarts, 23 December 1840 — + 3 November 1864.
20. PETRUS JOANNES MERTENS, geboren te Capellen, 24 December 1864 — + 29 December 1883.
21. ERNESTUS EUGENIUS CAYTAN, geboren te Capellen, 20 Juni 1884-1891, + Lier 17 Januari 1893.
22. PETRUS MARTINUS LIEVENS, geboren te Bel (Gheel), 25 April 1891 — Juni 1920 + 7 Februari 1922, Hoogstraten.
23. JOZEF CORNEEL DE BIE, geboren te Vremde, 8 November 1873, Juli 1920 tot heden.

Kapelaan van Meersel en Onderpastoors van Meerle.

1. GERARDUS SCHOEFF, kapelaan van Meersel in 1603 en 1608.
2. JACOB VAN HELMOND, onderpastoor te Rysbergen en kapelaan te Meersel, vermeld in 1613 en 1627.
3. STEPHANUS (?), kapelaan te Nieuwmoer, en te Meersel in 1637.
4. JOANNES VAN MEULENBERCH, benoemd den 6 November 1640 + 1653. Met hem beginnen de eigenlijke onderpastoors van Meerle.
5. NICASIUS VAN COECKHOVEN, 1 October 1658-1663.
6. JUDOCUS SPRANGERS, 21 Mei 1663 — + 12 April 1701.
7. ANTONIUS VERHEYEN, 7 Juli 1701-1706.
8. ANTONIUS VAN HEYST, 10 December 1707 — 23 Juni 1719. Pastoor te Meerle.

9. ANTONIUS WACHTMANS, 9 Juli 1719, + 1729.
10. WINANDUS ALEWIJNS, 15 Februari 1729; pastoor te Oosterhout in 1741, + 1763.
11. ANTONIUS BOGERS, kapelaan, 1741—1746.
12. F. J. B. VERHULST, 1746—1769.
13. ADRIANUS DINGEMANS, kapelaan 1769—1804, Pater Franciscus Salesius O. M. C. 1794—1796. E. H. De Roover, 1803, Pastoor-Deken te Lier.
14. ADRIANUS VAN ROY, onderpastoor 1804—1839.
15. JOANNES FRANCISCUS RENDERS, geb. te Turnhout 1805, 8 April 1839 — 11 October 1845.
16. CORNELIUS JOSEPHUS DE BIE, geb. te Rijkevorsel 1805, 1845—1862.
17. FRANCISCUS GUILIELMUS SCHEVELENBOS, geb. te Hoogstraten 1836, 8 Januari 1868—1879.
18. PETRUS MARTINUS LIEVENS, 28 April 1879 — 25 April 1891.
19. FRANCISCUS BASTIAENS, geb. te Gheel 1867, 27 Januari 1892 — Juli 1915.
20. ADRIANUS DIERCKX, geb. te Turnhout, 1915—1919.
21. FLORENT JOSEPH DE BEUKELEER, geb. te Lier 1891, 5 Sept. 1919 — tot heden.

DE ARMEN OF DE H. GEESTTAFEL.

Het Armbestuur of de H. Geesttafel van vroeger werd sinds onheuglijke tijden bestuurd door de HH. Geestmeesters. In alle dorpen en steden bestond zulke inrichting, waarin de kerk de bevenhand hield. Haar doel beoogde aan weezen, ouderlingen, zieken en noodlijdenden, hulp en bijstand, kleederen en voedsel te verschaffen. De HH. Geestmeesters, te Meerle, aangesteld door borgemeester en gezworenen, vervulden kosteloos hunnen dienst en gaven om de twee jaren in 't openbaar rekening in de kerk over het uitdeelen der aalmoezen en der godspenningen die hun waren toevertrouwd. Zij bezaten dus uitgaaf- en ontvangstboeken, waarin wij op verschillende posten hunne werking kunnen nagaan.

Rond 1561—62 gaf men soms bij jaargetijden een of twee loopen rogge aan de armen, alsook schoonbrood (witbrood), op Goeden-Vrijdag, wat nog in voege blijft met de uitdeelingen van brood op zekere jaargetijden. In 1573 deelden zij

smout uit tegen 8 stuivers de pot, lieten bier brouwen, waarvoor zij den gerst schonken, slachten en zoutten varkens, betaalden 12 loopen boonen tegen 4 gl. 17 st. en twee potten wijn tegen 14 st. om met Paschen en Kerstmis de armen te communiceren. Zij deden verder uitgaven voor hout, schadden, wolle om baai te maken, lakenen, sersant (karsoi voor zoken), aan den dokter ter verpleging van gebrekkigen, aan de huisarmen voor boter en bier, aan de bestedingen, voor brood om in de kerk uit te deelen, en huurden eenen zolder om het graan in te bergen. In plaats van smout en melk gaven zij in den Vasten geld. De vorster kreeg jaarlijks een paar schoenen van 30 st., waarschijnlijk om de boodschappen te doen, en de pastoor, naar oude costuymen, jaarlijks een vette ham, waarvoor men 20 st. betaalde.

De ontvangsten voortkomende uit renten en cynsen, fondatiën, rondhalingen, beliepen op 6 grooten Vlaems, van Andries Heyns, Sneeys kinderen. Wij vinden alsdan 14 renten, aangevend. Er bestonden ook 92 korenrenten van 2 tot 7 loopen per jaar. Een loopen rogge betaalde men 5 st., vier loopen maakten een veertel uit; vier veertels een suster. Dat was toen eene paardenvracht, omtrent 250 kilos.

Deze opgaven geven een gedacht van de werking dezer instelling en zoo het in 1574 luidde ging het ook vroeger en later, na gelang der omstandigheden.

De gemeente droeg ook in andere dorpen tot deze instelling bij, vooral te Hoogstraten, waar ze meermaals moest tussekomen bij het uitdeelen van brood aan de armen door den Graaf opgelegd, wel is waar niet veel, 25 st. in 1580, maar het gold toch immer eene belasting voor de H. Geesttafel. Vond men te Meerle den voorraad niet welke behoefde, dan haalde men de noodige zaken in de omliggende plaatsen. In 1600 schafte men zich brood aan te Breda om met de Quartemperdagen uit te deelen, want er was toen gebrek aan brood in het dorp.

Het armbestuur bleef niet ondankbaar voor de penningen en goederen die weldoeners schonken. Het stichtte voor hen in 1633 eene dinsdagsche en donderdagsche mis in de parochiekerk. In den rentebrief, als bijdrage voor de onkosten, komen namen van akkers voor die nog zoo genoemd worden: Valkenbergh, Biemansvelt, Duistersstedeke, Geusakker, Covenant, Heihoef, Wildert en Mortel, waarop de renten stonden.

Te alle tijden trof men hier weldoeners voor de armen aan. In 1692 hielden de schaapsboeren schapen voor de kerk, en

deden ook hetzelfde voor de H. Geesttafel. Er stonden bussen voor de noodlijdenden in de herbergen, welke dit jaar 5 tot 6 guldens per bus opbrachten.

De heer Hendrik Du Buisson levert ons nogmaals een schoon voorbeeld van zulke vrijgevigheid. Verlaten kind van Fransche ouders, rond 1740 bij brave lieden te Heerle, gehucht van Meerle, opgenomen, vergaderde hij, man geworden, te Antwerpen een groot fortuin. Daar hij later zijne pleegouders niet terugvond om hun zijne dankbaarheid te betoonen, vermaakte hij bij testament in dato 9 Juni 1795 voor den notaris H. C. J. Verhaegen binnen Antwerpen aan de armmeesters van Meerle, tot behoef van den gewonen arme van Meerle en Heerle, eene somme van 6000 gl. wisselgeld, waarvan de intresten moesten dienen om de armen te ondersteunen. De zaakuitvoerder Filip Jacques van den Broeck wilde de som seffens geven, doch de armmeesters van Meerle, gezien de onrustige tijden, verlangden dat hij het geld bewaarde en hun eenen intrest van 2% jaarlijks uitbetaalde. Na den dood van den testamentuitvoerder in 1812, vroeg het armbestuur het geld terug, maar eilaas de zaak begon zich in te wikkelen. De weduwe van den Broeck verklaarde dat zij al de gelden en zaken van wijlen haren man in handen der gebroeders van Eersel Frans, Joseph, Karel, en Huibrecht Laureys, particulieren, gegeven had. Van onderhandelingen kwam men tot een proces, waar Meerle in 1819 gelijk kreeg. De partij van Eersel ging in beroep. Nogmaals trad het Armbestuur in zijn recht, doch intusschentijd moest het aan de advocaten. Doch het en van der Beken, den avoué Spruyt, groote sommen betalen, 640 fr. eens, 789.90 fr. eenen anderen keer, en er kwam niets van. De districtcommissaris, W. van Genechten en advokaat W. Versteylen, beiden van Turnhout, wilden de zaak doordrijven en schreven immer dat het goed stond. Bij latere briefwisseling bleek het dat de eene schuldenaar niet solvabel was, en de andere in Vriesland woonde. Tot 1824 bleef de zaak hangende en het schoone werk van den milddadigen schenker ging verloren. Nochtans blijve zijn naam in dankbaar aandenken bij de Meerenlaars en weze de handeling der armbestuurders eene les voor de toekomst.

Zoo gebeurde het ook vroeger in 1782, maar deze zaak liep een weinig beter af. Na den dood van pastoor Vervoort vond men op de Komme, geheime kamer boven het sacristy, in eene kist met 5 sloten, waarin het kerkgeld bewaard werd, twee geldbeurzen zonder vaste aanwijzingen. De familie Vervoort

aanzag dit geld als harer toebehoorend, maar het kwam den armen toe. Onderzoeken gevolgd van proces ontstonden. Gelukkiglijk sloot men een akkoord en trad het Armbestuur gedeeltelijk in het bezit der somme, doch wederom waren er onkosten waardoor de schat merkelyk verminderde.

In 1795 werd er door de Représentants du Peuple te Parijs geld gestemd voor de arme menschen van het kwartier Hoogstraten, maar de gemeenten wilden ze niet komen in bezit nemen. Men zond eenen dreigbrief en dwong de gemeenten ze aan te nemen en te verdeelen. Waarschijnlijk haperde er wel iets aan deze gift, anders zouden de dorpen het met dankbaarheid aanvaard hebben.

Het getal der ondersteunde armen was in den loop der tijden zeer wisselvallig, volgens de omstandigheden van oorlog, ziekten, duren tijd of mislukken van den oogst, en anderszins den vrede en het gunstig weder. In 1809 werden 81 armen begiftigd. De inkomsten der armen beliepen op 622,47 fr. en de aalmoezen in de schaal der kerk op 109,50 fr.

Na de Fransche Omwenteling werd de H. Geesttafel afgeschaft, verburgerd, en in Weldadigheidsbureel veranderd, afgescheiden van de kerk. Vele oude inkomsten gingen verloren, maar de gemeente zal voortaan het te kort moeten vereffen. Dit weldadigheidsbureel oefent nog altijd zijnen weldoenden geest uit, doch in veel mindere verhouding, daar de noodwendigheden zoo ingrijpend niet meer voorkomen. De bevolking blijft ten rechte deze liefdadige inrichting immer gedanken. In 1893 genoot het Armbestuur van Meerle met dit van Turnhout, ieder voor de helft, van de familie Diels, eene boerderij, den Goudberg, te Ginneken gelegen, dewelke na den dood van de laatste genietster op het Begijnhof te Turnhout overleden, verkocht werd. Het armbestuur bezat in 1920, 26,21,75 Ha. en zijne uitgaven beliepen in 1913, tot 3375,49 fr. en in 1920, tot 4442,44 fr. In 1921 moest het maar 2 huishoudens onderhouden. Als een wonder mag aangeteekend worden dat Meerle in deze laatste tijden geene d o p p e r s kende.

ONDERWIJS.

Het onderwijs bloeide in geene groote mate te Meerle tot aan de tweede helft der negentiende eeuw. Rekenen, schrijven,

lezen en catechismusles, daarin bestond geheel de leerplicht. De koster hield zich daar gewoonlijk mede onledig, en trok uit de kerk en school zijn bestaan.

Sinds de oprichting der parochie vormde de kosterij een beneficie, (1) *matricularia annalis*, zooals de oude *poullés* het aanduiden. In 1606 wanneer de deken van Breda het kerkvisiet instelde, bekleedde Jan Mathei, (Matheussen), van Meerle, deze plaats, was gehuwd, maar verbleef niet ter plaatse. De kosterij werd intusschen waargenomen door den meester Jan Merxem en gold jaarlijks 10 veertelen rogge. Op 17 Maart 1612 stellen Borgemeester Joos Huybrechts Matheussen, schepenen, kerkmeesters en gesworenen den eerzamen Jan Severyns, van Moll, tot onderwijzer en koster aan, om voor twee jaren school te houden op de voorwaarden van het inkomen der kosterij, de schaal in de kerk, en 12 carolus guldens van de gemeente te genieten. Pastoor Leemans en het dorpsbestuur benoemen, in 1623, als koster en schoolmeester, Adriaan Dierik Jacobs. Hij moest buiten zijn onderricht des morgens en des noons luiden, het lof zingen, het uurwerk regelen, en borg blijven voor de sieraden der kerk. Voor schoolgeld trok hij twee stuivers ter maand van ieder dorpskind, vier stuivers van elken vreemdeling, en acht carolus per jaar. In 1628 gaf de pastoor catechismusles in de school, hetgeen hij vroeger in de kerk deed. Het lokaal moest alstoen maar gebrekkig geweest zijn of in eene herberg bestaan hebben, want in 1644 bouwde men eene nieuwe school naast de kerk die 1200 guldens kostte en uit de Tafel van den H. Geest betaald werd. Den 27 November 1651 gaf Albert de Lalaing, graaf van Hoogstraten, eenen brief uit Brussel, waarin hij na de aflijvigheid van Jan Matheussen het kosterschap vergunde aan Mr Dierik Adriaan Dierckx.

De benoeming dezer kosters en schoolmeesters ging niet altijd zonder moeilijkheden. Patroonheer, dorpsbestuur, pastoor, traden daarover nog al eens in proces. Mevrouw de Ryngravin van Hoogstraten vergaf met toestemming van den bisschop van Antwerpen, zonder pastoor of magistraten te ken-

(1) *Extract uit de fundatie der Kerk van Meerle (1256) waar in onder andere staat als volgt:*

Item wij hebben verstaen van onse ouders dat die costerije van Meerle onser Kercke is geordineert voor een mannael dienst van jaer tot jaer te mogen stellen eenen coster by consent van onzen Parochiaen ende die heer van Hoogstraeten ende gemeyn gebueren van Meerle ende vermits dat die renten van costerye cleyn waeren alsoo wert ingeset eenen clerck die een ambacht coste om beter sijnen cost te mogen winnen en sijnen staet te mogen onderhouden.

nen, dit ambt aan Kasper Geverts. De pastoor bracht zijne bezwaren in bij den bisschop, maar deze antwoordde dat het niet geraadzaam was te handelen in recht tegen de machtige Ryngravin. Kasper Gevers (Gevaerts) bleef koster, maar nadien moest de bisschop hem met geweld aïzetten. Erger nog ging het er toe in 1655, toen tegen wil en dank de koster zijne plaats moest behouden. De koster en schoolmeester Dirk Adriaan Dierckx wilde het schoolmeesterschap laten varen en alleen koster blijven. Hiermede nam het dorp geen genoegen en men bracht de zaak voor het gerecht. De besturen haalden gelijk, doch de koster wilde maar niet luisteren, zoodat er dwang moest gebruikt worden. Daar hij in kerkelijken dienst stond, vroeg men de goedkeuring van den bisschop. Z. D. Hoogwaardigheid besloot den 18 Januari 1656 dat Dierckx de twee ambten zou uitoefenen. De man bleef even stijfhoofdig, maar nu velde men een vonnis dat hij zich binnen de vier en twintig uren zou onderwerpen. Dit besluit zal hem schrik aangejaagd hebben, want hij hernam zijn ambt en stierf den 7 Mei 1687 als schoolmeester. Hij werd opgevolgd door Jan Chantrain, van Antwerpen, woonachtig in de Vrijheid Oosterhout „seer ervaren in lesen ende schrijven ende in de cijferconst” nadat men de bediening van schoolmeester aan den koster had aangeboden, die den trek van 20 guldens en bijverdiensten te laag vond.

Het is zeer belangrijk dezen trek en bijverdiensten „emolumenten” eens na te gaan, welke voor den tijd volgens de rekeningen zoo luttel niet schenen. De schoolmeester-koster mocht om graan in de gemeente rondgaan, wat hem ten minste 24 veertels opbracht en steeg het een jaar door het ander gerekend tot 96 guldens. De gemeente betaalde voor 't jaar 8 guldens, de kerkmeesters 6 gl. 16 st. Koster en pastoor gingen alle jaren in het dorp hunne provenen — van ieder huisgezin drie stuivers — ophalen; de koster-schoolmeester kreeg daarvan de helft, 11 gl. beloopend. Wanneer de school goed ging, waren er ongeveer honderd kinderen, die elk te drie maanden 6 stuivers betaalden, zonder de jaarlijksche profiïten, waarvan men vier maanden vakantie in den zomer moest afrekken, ter somme van 70 guldens. Wat een buitenkansje was, als de school goed bestuurd werd, kwamen er buitenkinderen uit de baronie van Breda, waar geene katholieke schoolmeesters gedooft werden, en mocht de onderwijzer hun dubbel schoolgeld vragen, zoo te Hoogstraten en elders gepleegd werd. Nam hij terzelve tijd het kosterschap waar, dan trok hij

van elk lijk en uitvaart 4 schellingen, van een huwelijk 10 stuivers en soms meer naar den stand der personen, van elken kerkgang had hij ook zijne profijten, alsmede van de zieken die berecht werden, zoodat alles inbegrepen, hij jaarlijks 231 guldens 16 stuivers kon genieten.

In 1776 bediende Adriaan Geerts het schoolmeestersambt. De kinderen brachten hout, turf en moer mede, welke men in de school opstookte. Meisjes en jongens liepen ondereen. Vele Noordbrabantsche jongens van ouders die gewetensbezwaar gevoelden tegen het Hollandsch onderwijs bezochten de school van Meerle en verbleven op logist bij de burgers, vooral „in den Engel”, waar zij 6 gl. kostgeld ter maand betaalden.

De tweede helft der 19e eeuw bracht eene geheele omwenteling ten gunste van het onderwijs te weeg en stelde een einde aan de armzalige herbergings en programma. Nadat de schoolmeester Joseph Ceusters, tevens ook koster, na 47 jaren dienst den 22 December 1843 op een pensioen van 300 franken gesteld werd, volgde hem den 18 Februari Joseph Daems in dezelfde hoedanigheden op tot 1884. Alsdan benoemde het gemeentebestuur Gustaaf Janssens, die den 1 October van hetzelfde jaar overgeplaatst werd naar de gemeenteschool van Meersel. Deze verandering had de goedkeuring niet van hooger hand en daardoor verloor de gemeente hare jaarlijksche toelagen van den Staat. In 1879 kondigde het ministerie eene nieuwe schoolwet af welke de katholieke principen krenkte en de officieele scholen door de katholieken deed verlaten, wat ook het geval was te Meerle. Eene vrije school ontstond in 1880 in het centrum en werd gesloten in 1891. Alsdan heropende het gemeentebestuur op 18 Juni de school van het centrum en benoemde op 6 Augustus den heer A. H. J. Horemans tot onderwijzer. Hij gaf zijn ontslag den 12 Januari 1893, wanneer F. K. Jespers hem den 6 Februari opvolgde en tot heden in dienst verblijft. Daar het getal kinderen merklijk vergrootte werd hem, den 1 September 1913, als onderwijzer toegevoegd Joseph Sterkens die na ontslag vervangen werd op 11 November 1918 door J. A. Jespers. Een derde onderwijzer E. Jespers werd den 16 Augustus 1921 benoemd. J. R. Jespers ontslag nemend werd op 6 October 1922 vervangen door K. Vermeulen, onderwijzer op Meersel-Dreef, sedert 19 October 1911, en deze laatste door Jaak Verboven.

Twee onderwijsgestichten kwamen tot stand. Het eerste, het klooster der Zusters Ursulinnen gekomen uit Hoogstraten in 1864, geeft tegenwoordig een degelijk onderwijs aan meer dan

200 meisjes en heeft bij hare gewone klassen eene zondags- en huishoudschool ingericht. Dank zij der familie van wijlen den heer senator Baron van Delft d'Eysse (1), groote eigenaarster te Meerle, is dit klooster, waar boven de groote poort haar wapen prijkt, veel vergroot, geheel herbouwd en voorzien van moderne schoollokalen. Zelfs in 1909 werd er een weeshuis bij ingericht tot grooten bijstand dezer verlatene kinderen.

Het tweede, het klooster der Broeders van Barmhartigheid, uit Mechelen, ontstond in 1879 met den ongelukkigen schooloorlog, verstrekke het onderwijs aan de jongens tot in 1891. De schoolstrijd was toen geëindigd. De gemeente nam hunne lokalen over en richtte ze tot gemeentjongensschool op. Men had in 1875 nog eene nieuwe school achter de kerk gebouwd voor 993⁸ fr. aangenomen door F. Hendrickx uit Meir, doch zij moest verdwijnen bij het leggen van den nieuwen steenweg op Chaam.

Nu bloeit het onderwijs zeer weelderig en heeft menig kind tot hoogere standen geleid.

(Vervolgt.)

J. E. JANSEN EN L. VAN NUETEN.



(1) Baron Eugène Louis van Delft d'Eysse, senator, weduwnaar van de barones van Delft d'Eysse geboren Franscisca Maria Josepha Geelhand, van Merxem. † Antwerpen 17 Maart 1877 oud 62 jaren.



ARCHIVALIA.

Oud Inventaris van eenige stukken uit het St. Pieterskapittel te Turnhout.

(XVIIe EEUW.)

Cort begryp ende dates van de Documenten van den
Capittule.

— Den Capittule is alhier gefondeert door vrouwe Maria van Brabant volgens d'acte van fondatie in date 1398 in de maent July ende geconfirmeert door den Biscop van Cameryck den 10en Aug. 1398, gelyck oock aldoen is geincorporeert de kercke van Oyen, mitsgaeders oock geconfirmeert bij sijne Hyligheit Bonifacius den IXe op den 8en feb. 1399.

— De erectie der Autaren is door den Ordinaris geconfirmeert den 27 xber 1399, te weten van de Autaren S. Spiritus, S. Crucis, S. Joannis Bapte, S. Agathe, St Catharine. Acht der cannonicken moeten priesters syn, benefens den Plebaen ende twee Diakens ende d'andere twee subdiakens geconfirmeert op den 20 Meert 1398 bij Hertogh Jan.

— De erectie van den 13e prebende S. Georgii gedaen den 6 Juny 1399.

— De erectie van den Roydrager 3 July 1399.

— D'augmentatie der capellerije S. Barbare 10 July 1399.

— D'augmentatie van de prebende S. Agathe 14 8ber 1399.

— D'overgevinge van de reste der thienden 28 9ber 1400.

— Vryheyte ende exemptie aen deser Capitule gegeven, gelyck alle andere capitels genieten, den lesten november 1400.

— 131 —

— Confirmatie van dovergifte der thienden 8 novemb. 1409 door hertoch Anthonius.

— Andere confirmatie door hertogh Jan 4 feb. 1419.

— Akte van rescrit over de 12 prebenden tegens den hertoch van Gelre etc. 13 Jan. 1423.

— Andere confirmatie van de reste der thienden door Philippus 8e november 1400.

— Confirmatie van dincorporatie vant personaetscap der Parochie de Oyen 23 Aprill 1434.

— Brieven waerbij aent Capitel wort geaccordeert te mogen stellen conservateurs om daer voor te procederen in forma juris 10 meert 1527.

— Brieven van confirmatie tegen de denomination van de Universiteyt Loven. Aug. 1545 en 16 feb. 1575.

— Accoort tusschen de Vrijheyte ende den Capitule over donderhout der kercke, lesten Mey 1558.

— Accoort tusschen den Capitule ende Champtrain over de novale thienden 11 feb. 1551.

— Contract tusschen den Capitule ende Corssendoncq over de thienden etc. 28 Jan. 1442.

— Accoort tusschen de cannonicken en capellaenen over de distributie ende thiende etc., 5 April 1530.

— Condemnatie over den voirs. contracte, 19 meert 1531.

— Ander accoirt tusschen de selve aengaende d'oncosten etc. 28 July 1535.

— Condemnatie volontair over het gemelt accoirt 1535. 12 9ber.

— Accoirt tusschen Corssendoncq ende den Capitule over de lammer-thiende ende de novalia 1546, 23e July, waer bij is geaccordeert voor de selve een sister ende ses loopen te mogen afftrocken van ses susteren ende ses loopen, die van Corssendoncq uyt des Capittels thienden sijn toegeleyt den 23 Jan. 1462, soo dat Corssendoncq uyt des Capittels thienden maer en sal trecken 5 susteren so lange de selve labeuren sullen etc.

— Provisie ende reglement aengaende de regeringhe der scholen van Outturnhout 1547, 2 juny.

— Contract tusschen het Capitule aengaende het clooster aldaer. — Contract tusschen het Capittel aengaende den koster aldaer, thienden, offer, schoolmeester etc. 1552 10 meert. — Contract tusschen den Capitele ende die van de Vrijheyte Turnhout aengaende het onderhout der kercke van St. Peeters, choor, toren etc. waer bij is geaccordeert dat den Capitele moet besorgen den miswyn in de voors kercke en het gasthuys en de gemeynthe aen de communicanten mits, genietende

den offer, te onderhouden eenen ouden segel, tusschen man tot wynschencker bij den Capittelle aen de Gemeynthe te presenteren.

— Den Capittelle moet oock de colen in de sacristye noodich besorgen.

— De rute keerssen in de metten bij den kerckmeester te besorgen daer tegens de spindekens sullen naer hun nemen.

— De Gemeynthe mocht de kercke onderhouden als de beucken, choor, thoren, van dack, clocke etc.

Nochtans dat bij ruine de voors. kercke quaeme te vergaen sal die herstelt worden ter moderatie van den Raede van Brabant in date lesten may 1558.

— Vonnisse difinitief van den deken en Capittelle tegens de capellaenen raeckende diverse poincten in date 1535 12 9ber en 5 Junii 1568.

— Contract tusschen het Capittel en die van de Vrijheyt raeckende de exemptie der Coninx beden etc. 14 April 1570.

— Contract tusschen het Capittel en de gemeynthe van Turnhout aengaende de contributie van hunne goederen en billeteren van soldaeten en 6 may 1585.

Contract tusschen het Capittel en de gemeynthe van Turnhout aengaende de regeringe der scholen, schoolmeesters, choralen, etc.

— De Gemeynthe mach aennemen eenen geleerden man tot rector met advys van het Capittel ende principalyck van den Deken en pastoir etc. 10 Juny 1596.

— Vonnisse provisioneel aengaende de lammertiende, 17 8ber 1648.

— Den accoorde over de erectie der pastorye tot Outturnhout in date 25 en 26 Apr. 1614.

— Vonnisse gewesen bij den Raede van Brabant den 4 9ber 1651 waer bij volgt de vrye collatie van de prebenden St. Georgii tegens de denominatie van met velle condemnacie van den nominant tusschen heer Jan de Cort impetrant in cas van maintenu tegens heere Willem Garens past. van Bertam nominant.

— Den 9 July 1615 vercoopt de heere Ivo Hovelius deken ende heer Dierck Diersksen rentmeester respectief van den Capittel alhier uyt crachte van procuratie gegeven onder des Capittels zegele op den 7 feb. 1615 en oock met approbatie van den heer Malderus bisschop van Antwerpen in date 13, 7ber 1613 de hellicht van de tiende binnen de Heerelijcheyt van Oyen en de geheele tiende van Teffelen met allen haere toe-

behoirten, gerechtigeden ende lasten aen heer Reyniers schouten en Janssen van Gent rentmeester tot Oyen tot behoef van edele vrouwe weduwe van den heere Joan van Gent heere tot Oyen etc. gepasseert ter presentie van Herman van Huerman ende Albert van Breugel schepenen in 's Hertogenbossche. Onderteeckend G. van de Velde.

Nota dat bevonden wort in fine van 't register geschreven door den heere Gevaerts datte tiende van Oyen en Teffelen souden vercocht sijn 1373 gulden.

Papier; klein register der XVIIe eeuw.

H. 0,155; B. 0,095, 12 blz.

Archief der Abdij van Tongerlo.

Bundel: Herenthals.

Vele dezer stukken staan afgeschreven in twee registers kl. in fol. nog in het Archief der St. Pieterskerk berustend: 1. Monumenta praeipua insignis Ecclesiae collegiatæ S. Petri. oppidi Turnhoutani authentica. Ex antiquis tabulis mandato capituli exscripta et in ordinem redacta per D. CAROLUM GEVARTIUM J. V. L. dictae Ecclesiae Decanum. Anno Incarnationis Domini M. D. C. XXXVI. — 2. Privilegia erectionis exempti Capituli Sancti Petri de Turnhout.

J. E. JANSEN.



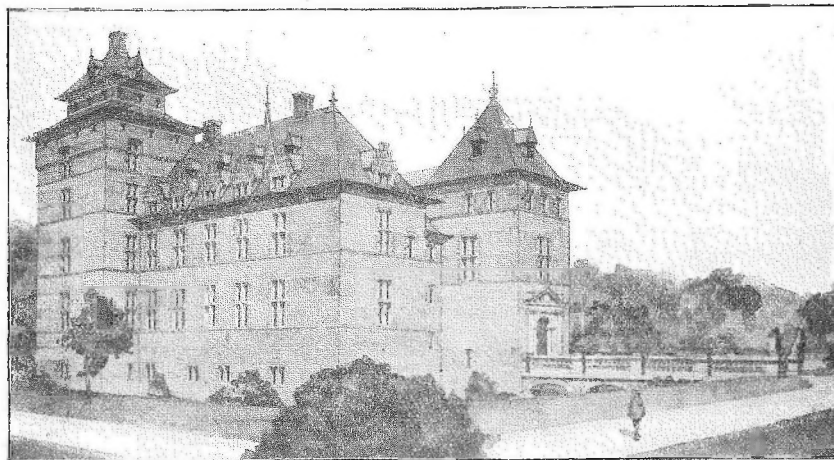


KUNSTNIEUWS.

Kunsthistorische Tentoonstelling en Geschiedkundig
Congres der Kempen.

Turnhout 20 Augustus — 10 September.

Eene der gewichtigste gebeurtenissen die sinds lange jaren in de Kempen op het gebied van Kunst- en Geschiedenis voorviel, was wel de Tentoonstelling en het Congres van Kunst en Geschiedenis opgericht te Turnhout in Augustus—September

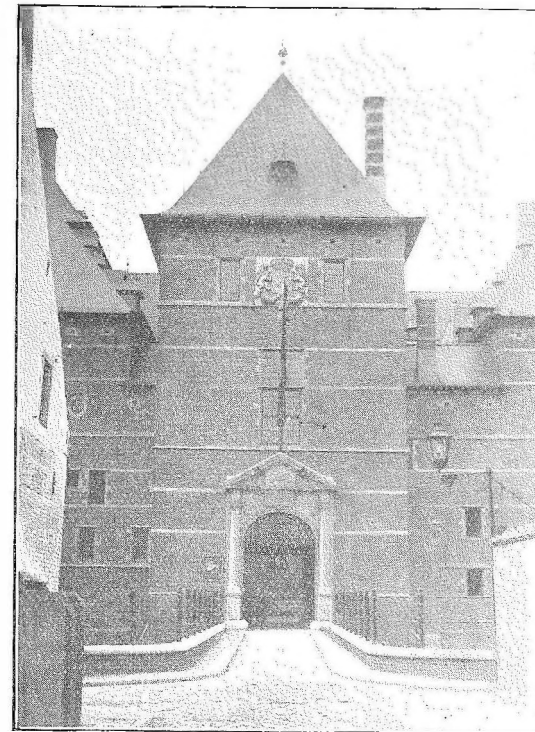


Kasteel van Turnhout in 1922.

(PLAN J. TAEYMANS).

Ongeveer eene maand lang vermocht het publiek genoeg te nemen in het zien van hoogst voorname stukken uit de Kempische Kunst en Geschiedenis.

Z. M. de Koning gewaardigde zich de Tentoonstelling—Congres onder zijne hooge bescherming te nemen. Z. E. de heer Gouverneur der Provincie, Baron G. van de Werve en van Schilde, te samen met Z. D. H. Mgr. Th. L. Heylen, bisschop van

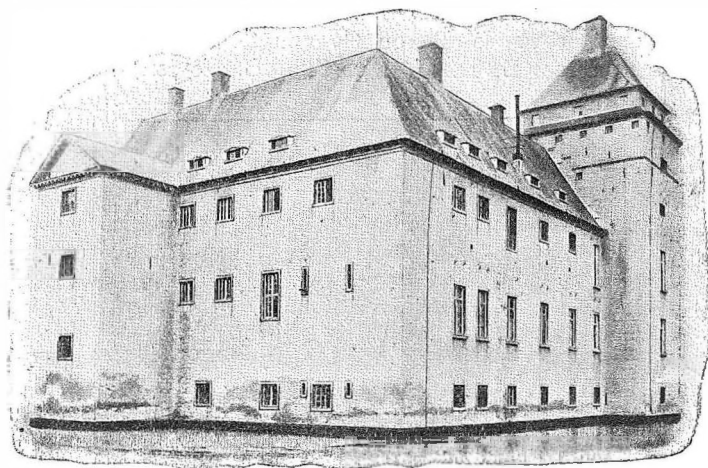


Ingang van het Kasteel in 1922.

(PATRIOTE ILLUSTRÉ)

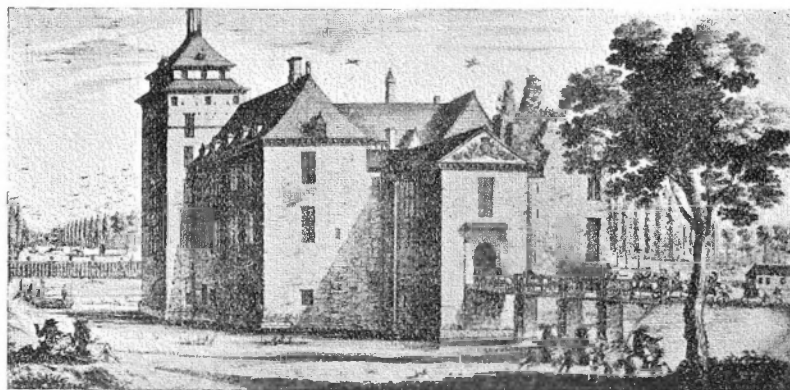
Namen, geboren te Casterlé, waren de voorzitters van het eecomiteit, bestaande uit de bijzonderste hoogwaardigheidsbekleeders en geleerden der Kempen. Kanunnik J. E. Jansen O. P. archivaris der stad Turnhout, L. de Paeuw, algemeen bestuurder bij het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen, J. Ernalsteen, schrijver van den Oudheidkundigen Kring van

Brecht, en de E. H. Bestuurder L. Philippen, traden op als voorzitter, ondervoorzitter, schrijver, en schatbewaarder van het Inrichtingsecomiteit. Rechter P. van den Hove en J. Stefens stonden aan het hoofd van het plaatselijk Comiteit als voor-



Kasteel van Turnhout in 1908.

zitter en schrijver-schatbewaarder. De hooggeachte heer A. Misonne, voorzitter der Rechtbank van eersten aanleg te Turnhout, stelde het prachtig hersteld kasteel, waar het Gerecht ze-



Kasteel van Turnhout in 1678.

(LE ROY. NOT. S. R. I.)

telt, ten dienste der inrichters, wiens aanzienlijke onkosten de Staat, Provincie en Stad geldelijk ondersteunden.

Zoo ingericht kon het bestuur, ijverig bijgestaan door den algemeenen secretaris J. Ernalsteen, en de heeren P. van den Hove en J. Stefens, uit het plaatselijk comiteit, zijn programma verwezenlijken.

En wat zagen wij?

Geen prachtiger midden kon ooit uitgekozen worden om Kunst en Geschiedenis te verheerlijken dan wel het Turnhout's Kasteel met zijn rijk verleden. Dagteekenend uit de XIVe eeuw. woonden er de hoogste edelen en prinsen van België en Nederland; hunne hofhouding schitterde er zoodanig dat de Vrijheid eene eeuw later den naam van Klein Brussel verwierf. De roemrijkste periode was evenwel het midden der XVIe eeuw. wanneer. na het afbranden der kasteelen van Binche en Marimont, H. K. M. de koningin Maria van Hongarië te Turnhout verbleef. Een oprecht paleis gelijk. met zijne hooge en kleine torentjes, gekanteelde muren, vischrijke vest en. omringd van eene luisterrijke warande, versierd met springende fonteinen, witmarmeren beelden, plantge- was van alle soorten. was het van binnen verdeeld in ruine ridderzalen. kostelijk bemeubeld, rijke boekerij. en een juweeltje van kapel uitgewerkt door den beroemden bouwmeester Keldermans. Ongelukkiglijk vernietigden de opvolgende onlusten al dien rijkdom. Wanneer het in het midden der XVIIe eeuw aan de prinses Amalia van Solms, bij den Vrede van Westphalen. toekwam, stond het Kasteel deerlijk gehavend. Deze nieuwe Vrouwe van Turnhout herstelde haar slot zooveel mogelijk maar gaf er dit stoer Hollandsch uitzicht aan welk het nog wel eenigszins voert. Bleef het van buiten, zonder de vensters en de poort. zijn oud uitzicht der XVIIe eeuw behouden. van binnen werd het geheel en gansch, vooral in den loop der XIXe eeuw. omgeslagen. In dien toestand kwam het. na aankoop der Provincie in 1908, in handen van den provincialen bouwmeester J. Taeymans. Deze kundige vakman trok er het voordeel uit welk hij er in vond, herstelde het uitwendige sober zocals het voorheen moet geweest zijn, buiten eenige versieringen, en herschiep het van binnen in een rijk interieur der XVIIe eeuw, waar de rubeniaansche motieven den boventoon hebben.

In dit statig gebouw. uit zijne met groen omzoomde vesten als een apotheos der heerlijkheid van voorheen opdoemend. voorafgegaan met eene breede steenen brug en monumenteele

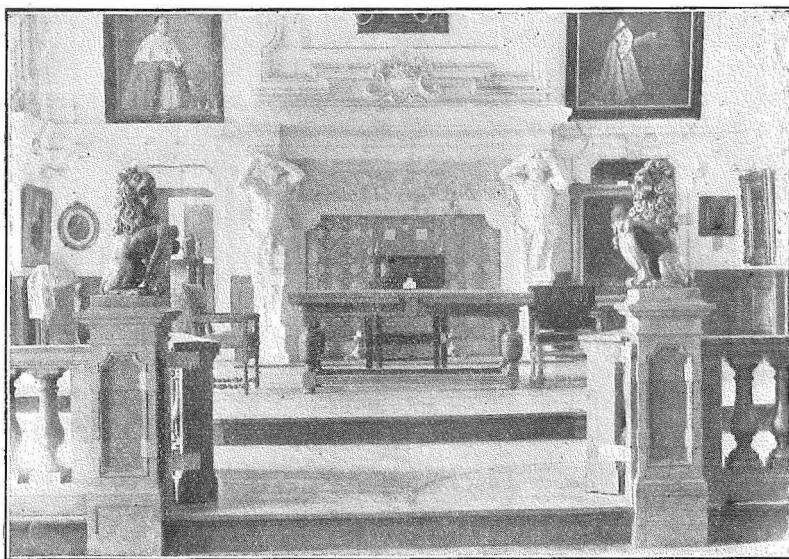
ingangspoort, en in zijne prachtige zalen, wat op haar eigen eene tentoonstelling van , bouwkunst uitmaakte, waren de kunstschatten verzameld en zullen de congressisten vergaderen, om het programma der kunsthistorische tentoonstelling en geschiedkundig Congres der Kempen uit te werken.

Dergelijk verrees het midden, het kader, van het werk. Voor eenige dagen werd alzoo dit sierlijk hersteld kasteel in een roerend beeld der Kempen in het verleden en het heden herschapen.

Daarin werd het eerste geschied- en oudheidkundig



Binnenzicht der Raadzaal.



Binnenzicht der Raadzaal.

Congres der Kempen, omvattend het arrondissement Turnhout en de kantons, Brecht, Santhoven en Heyst-op-den-Berg, gehouden..

De inrichters wilden de meer ontwikkelde Kempenaren samenbrengen om door de studie het kunst- en geschiedkundig verleden der Kempen op te helderen. Daarnevens toonden zij in eene tentoonstelling het merkwaardig oude der Kempen, opdat niet alleen het Kempenland door vreemdelingen beter zou gekend en gewaardeerd worden, maar bij de eigene bevolking er meer schoonheidsgevoel en geestesleven zouden door opschieten en de eigen volksgeaardheid bewaard blijven. Daarom wies de tentoonstelling vooral tot eene documentarische inrichting op, die zonder het esthetische te verwaarloozen, meerendeels nuttig en leerzaam was. Het Congres zou deze zienswijze met zijne spreekbeurten bekrachtigen.

De Tentoonstelling omvatte : voorgeschiedenis, kerkelijke en burgerlijke kunst, roemwaardige personen, wetenschappen, volksleven en nijverheid, zoodat het kunstelijke, intellectuele, industriele en sociale leven der Kempen er heerlijk uitschitterde.

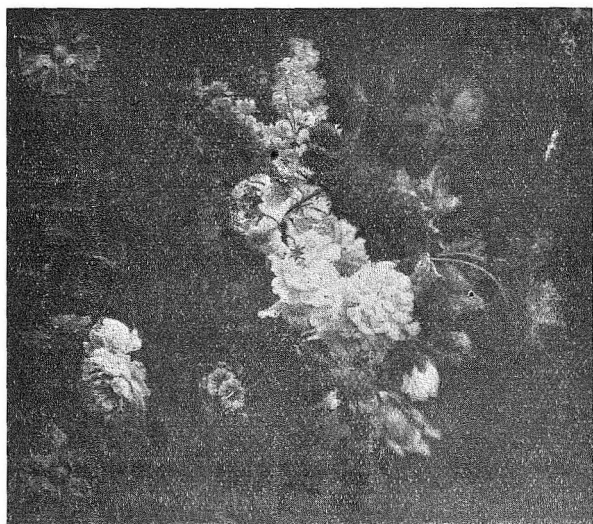
Den 20 Augustus werd de Tentoonstelling des middags geopend, in 't bijzijn van den weledelen Heer Gouverneur der Provincie, L. de Paeuw, afgevaardigde des heeren Ministers van Kunsten en Wetenschappen, Jonkheer F. du Four, senator en burgemeester der stad, vele andere overheden, particulieren, en eene talrijke afvaardiging der drukpers. Na de plechtige verwelcoming in de groote verhoorzaal en de gebruikelijke redevoeringen, bezochten al de aanwezigen de verscheidene afdeelingen, werden op eenen lunch ontvangen, en betoonden hartelijk hunne volle tevredenheid.

Indien de lezer ons nu wil volgen, zullen wij met hem ook eens de verschillende zalen doorloopen ; doorloopen, zeggen wij, dus een vlug overzicht, want de plaats ontbreekt om alle voorwerpen afzonderlijk te bespreken. De catalogus kan den weetgierigen lezer daar vollediger over inlichten.

Bij den ingang der Tentoonstelling hing een groot gebeeldhouwd wapenschild der Keizerin Maria-Theresia, die eens tot sauvegarde diende aan de Bleekerij Vermanden te Turnhout, en de gewone beteekenis meevoerde. dat men daarachter in peis en vrede mocht leven. De eerste afdeeling bestond uit de voorgeschiedenis. Was de hoeveelheid er niet, de inrichters hadden toch van elk voorwerp, kenteekens der beschaving onzer Kempiische voorouders, een stuk tentoongesteld, zooals herthorens,

lijkurnen, bronzen en steenen bijlen, vuursteen, Romeinsche munten, glaswerk, paarden, weleer in de streek gevonden, en uit het Gallisch-Romeinsch-Frankisch tijdvak dagteekenend.

De voornaamste afdeeling bleek voorzeker de schilderkunst, rijker onder oogpunt van documentatie dan esthetiek, wat niet belette dat er eenige meesterstukken prijken. Daarin kwamen vooreerst de Kempische schilders in aanmerking. De familie Francken, in de XVIe eeuw uit Herenthals afkomstig, schitterde er met hare kerkelijke tafereelen: o. a. de drijuik der HH. Agatha en Apollonia, en de Werken van barmhartigheid, zoo ingrijpend en grootsch, hielden hunne faam staande. Van P.



Bloemtuil door P. Faes.

(ABDIJ VAN TONGERLOO).

Faes, te Meir in 1750 geboren, bewonderden wij bloemtulen, heerlijk van kleur en schikking, waartegen zijn medebroeder uit Hoogstraten, Ziesel, eenigszins afstak als kracht van ontwerp, maar hem zeker evenaarde in kleur en fijnheid van uitvoering. Uit de eerste helft der XIXe eeuw vertoonde zich Witdoeck, bestuurder der Akademie van Turnhout, als aange-naam van toon, in den romantieken trant opgevat, maar vooral verdienstelijk om zijne historische stukken, als het Kasteel en de Groote Markt van Turnhout. Hiernevens kon men stellen den Turnhoutschen schilder A. Loyens, leerling van Wap-

pers, wiens tafereelen: Inhuldiging der Vaart in 1815, portret zijns broeders, Landman, en vooral Dame met hare kamerjuffer, goede schilderijen vertegenwoordigden. Doch bovenal troon-

de de groote meester K. Ooms, in 1845 te Des-schel geboren, die al-hoewel in den eerste nog de Akademiestel-sels getrouw, later meer naar de moderne kunst evolueerde, en als portret schilder bij de eerste kunstenaars van de tweede helft der XIXe eeuw mag aangerekend worden. Het portret zijner moeder, waar hij al zijne kin-derlijke pieteit in leg-de, van E. Glenisson, L. Boone, Mevrouw Van Hal, jufvrouw Mesmaekers, zijn onbetwistbaar meesterstuk-ken. Hierna komen wij



Portret zijner moeder door K. Ooms.



Ouderhuis van K. Ooms door K. Ooms.

(FAMILIE OOMS DESSCHEL).

tot de moderne schilders, waar Jakob Smits, uit Achterbosch-Moll, een prins der hedendaagsche schilderkunst, en Karel Boom, te

Hoogstraten geboren, de machtige maler der sierlijke muurschilderingen van het stadhuis zijner geboorteplaats, buiten kijf als nooit te volprezen meesters verschenen. De jongere schaar trad zeer verdienstelijk op. Turnhout en de Kempen, namen zij als onderwerpen, welke zij levendig en soms nog al realistisch uitwerkten. Groeten wij met eer: R. De Groux, A. De Clerck, M. Vaes, J. Misonne, J. Verrees, J. Claesen, E. Spruyt, J. B. Stessens, A. Van Dyck, Diels, H. De Clerck. Zeer verschillend scheen hunne uitvoering: zoo b. v. R. Bosiers prijkte met eene kantwerkster, een pereltje der kunst, terwijl J. Hoevenaers, zonder veel kunstverdiensten, een goed landschapzicht te zien gaf. D. Backsteen, uit Achterbosch-Moll, de uitvoerder der zoo prachtige aanplakkaart der Tentoonstelling, een waar meesterstuk, vertoonde eenige merkwaardige etsen uit zijne „Heilige Kempen.” J. Misonne van Turnhout stelde eene reeks kleurenphotos ten toon, eene nieuwe uitvinding, wat voorzeker niet tegen schilderwerk opkan, maar dat toch het eentonige zwarte der lichtbeelden intensiever bezielt en verrijkt.

Na de kunstenaars, de kunstzalen. De Kempische afbeeldingen werden al zeer voornaam op doek gebracht door voorgaande schilders, maar ook eenige oude wijdden er hun talent aan. Noemen wij de schilderij van W. Michiels, het Gerecht, met op het achterplan een zicht op Gheel (1632); Gasthuiszusters van Gheel arme kranken verplegend, genre stukje uit de XVIIe eeuw, uiterst gewichtig tot eene studie op de krankenverpleging van dien tijd; H. Willibrordus, met een zicht op den ouden toren van Olmen (1718), belangrijk voor het volksleven; gezichten der oude kasteelen van Turnhout, Herenthout, Hoogstraten; Kempische landschappen van Coosemans en Lamorinière; eene episode uit de geschiedenis van het H. Sakrament ter Hegge van Poederlé, door A. van Ysendijck.

Tusschen deze Kempische afbeeldingen rangschikken wij ook de verscheidene wapenberden en obiits van Kempische familiën: de Pestre, Reynders, Pieck, Couwegom en Wesel, enz.; de menigvuldige lichtteekeningen van de monumenten en landschappen der Kempen; de gravuren der oude kasteelen; de plannen der herstellingen van het Turnhoutsch stadhuis en St. Theobalduskapel; de opnamen van oude werkmanshuizen, pastoriën, afspanningen, particuliere woningen, waardoor elke gemeente zijn schoon hoekje of kunsthuis hier vertegenwoordigd had. Wat rijke oogst lag in die teekeningen en photos voor



Koningin Maria van Hongaria.

(STADHUIS TE TURNHOUT).

bouwmeesters en bijzonderen opgesloten, waar zij hunne ingevingen kunnen halen en zich regelen om aan hunne nieuwe gebouwen den ouden Kempischen aard te bewaren! Alzoo zou de Kempen beter hare zelfheid getrouw blijven.

Na die rijke documentatie, begeven wij ons tot de portretten. Opgehangen meestendeels in de verhoorzaal, het prachtigst vertrek van het Kasteel, waar in de sierlijke bouwmotieven de geest van Rubens doorstraalt, prijken de afbeeldsels onzer



Prinses Amalia van Solms.

(STADHUIS TE TURNHOUT.)

roemwaardige mannen daar in een midden hunner waardig. Het portret der koningin Maria van Hongarië, de Vrouwe van Turnhout in het midden der XVIe eeuw, bekleedt de eereplaats. Zeer goede oude kopij naar Holbein, eilaas te veel hersteld, verdient zij wel dezen rang zoowel om kunst als aandenken. Tegenover hangt het groot portret eener andere Vrouwe van Turnhout uit het midden der XVIIe eeuw, prinses

Amalia van Solms, naar eene eigentijdige kopij van Honthorst, minder goed van uitvoering, maar even verdienstelijk als geschiedenis. Verre boven uit schitteren als kunst de twee Vlaamsche primitieven, portretten van Jan de Merode en zijne vrouw Anna de Ghistelles, stichters van het Kapittel van Gheel, schilderijen toegekend aan Rogier van der Weyden en voorzeker staande tusschen de belangrijkste der Tentoonstelling. Daarnevens prijkte een gothisch paneel, gedenkteeken der weledele vrouwe Margaretha van Wezemaal, dame van Merode, als kunst en geschiedenis hoogst gewaardeerd. Deze familiestukken werden beheerscht door de uitdrukkende figuur van den Maarschalk de Merode uit de XVIIe eeuw. Verder onderscheidde wij nog het fijne portret van den E. H. Nicolaas Marten Flamen (1672), het zoo levendig wezen van Pastoor Leemans uit Meerle op de schilderij der Drie Koningen, zoo gezegd door A. van Dijk geschilderd (1631), de groep der kloostergemeente van O. L. Vrouw Besloten-Hof te Herenthals (XVIe eeuw), portretten van Prelaat G. Hermans, door Jacquin en Herreyns, Deken van Cantelbeke, Mr en Mevr. van Cauwegom, Mevr. Ida Bellemans, E. H. Mermans, E. H. Benedictus Paschasius, kanunnik van Gheel, heilig Minderbroeder Daniel van Arendonck, Mevr. Vermanden, enz.

Als voornaamste meesterstuk dezer portretten praalde buiten kijf de familiegroep Flamen, weldoeners van het Gasthuis te Herenthals (1637) door J. Cossiers geschilderd.

Voor de hedendaagsche portretten verdienen bijzondere melding, buiten de reeds opgenoemde: President W. Van Genechten, de grootste oudheidkundige der Kempen in de XIXe eeuw, door Albert Roberti; Mgr. Th. L. Heylen, door K. Theunissen; Mgr. F. Eestermans door I. De Beucker; H. H. Prelaten H. Lamy, door Panhuysen, en F. A. Versteyle door Laforce, en laat ons niet de twee personages vergeten, die op stoffelijk en intellectueel gebied allergrootsch goed aan het Turnhoutsche volk toegebracht hebben: P. J. Brepols en P. De Nef.

Buiten deze documenten hingen nog aan de wanden menige tafereelen, vooral als sieraad tentoongesteld, en meestendeels aan Kempenaars toebehoorend: schilderijen van A. Van Dijk?, J. Jordaens?, Vinckeboons, Breughel, en Honthorst.

De zesde afdeeling was gewijd aan de gegraveerde portretten van eenige overledene Kempische beroemdheden, waartusschen: de oudste Heeren en Vrouwen van Turnhout, de kunstenaars Ooms, Fraikin, Lemmens, Beersmans, de geleerden en letter-

kundigen Lessius, Reydams, R. Snieders, Daems, E. Stroobant, Conscience, de hooggeplaatste personen Graaf H. de Merode, Mgr. Pelckmans, Baron de Jamblinne de Meux, enz. Wij hadden gewenscht deze reeks vollediger te zien, al was het maar om aan het nageslacht die mannen te leeren kennen welke door een naarstig werk tot eer gekomen zijn en dienen nagevolgd te worden.

Hieraan paalde een bijzonder zaaltje voorbehouden aan eenige stukken van den Kempischen kunstschilder Karel Ooms. Er was zoo wat van ailes van hem tentoongesteld, van de kleinste schets tot zijnen

prijs van Rome. Eilaas dit voldeed niet om den kunstenaar te waardeeren zooals het behoorde. Waren daar goede tafereeltjes, gelijk zijn Araab, Mozes voor Pharaa, Italiaansch meisje, Zicht op Cairo, hoe klein schenen zij tegenover zijne „Verooden lezing” in het Museum van Brussel. Bezoek in het werkhuis van Plantijn, Hertog van Alva, Spaansche Furie, Cupido ter jacht, Op den Nijl, portret en buste van Mevrouw Ooms, en zoo vele andere van eerste gehalte, die wij mochten bewonderen in het Museum van Mevrouw Ooms te Antwerpen. Ja daar schitterde

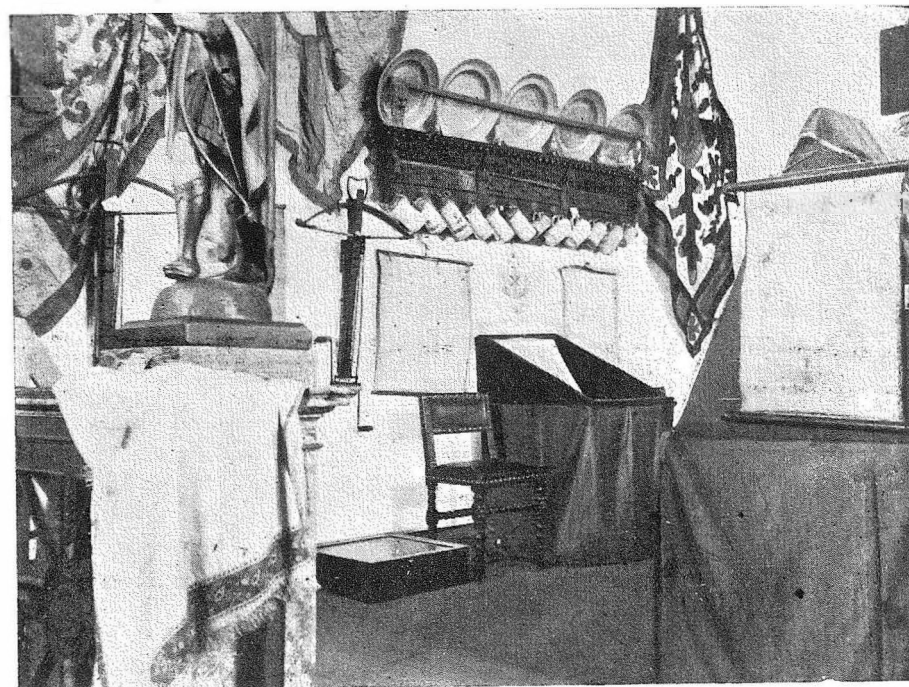


Monstrans van St. Pieterskerk van Turnhout.

hij als een waar meester, maar hier mochten wij hem prijzen als een uitmuntend portretschilder, het overige slechts dienend om zijnen naam bij de Kempenaars bekend te maken.

Wat zeggen nu van de kerkelijke kunst, de zevenste afdeling? Z. E. de Kardinaal-Aartsbisschop had aan de geestelijken de toelating geschonken eenige kunstwerken uit hunne kerken aan de Tentoonstelling uit te leenen. Met deze alsook de stukken eeniger particulieren was er eene zaal gevormd die niterst voldeed. Aan de wanden hingen de schilderijen, waarvan wij reeds de meeste hebben opgenoemd, bui-

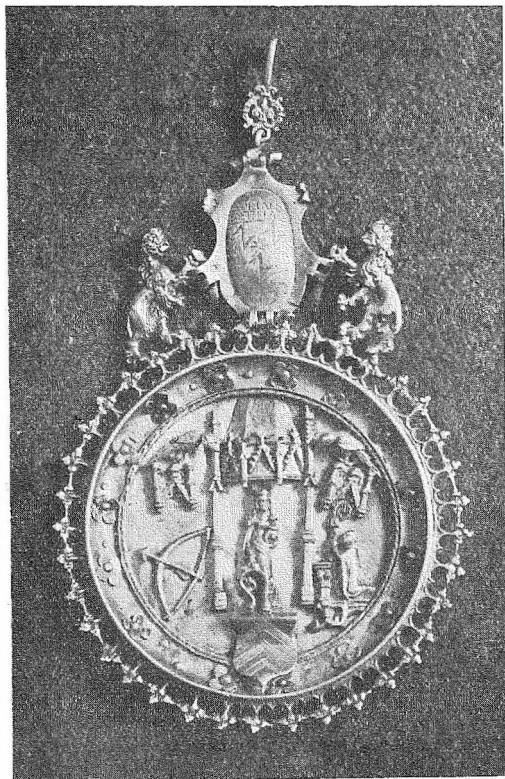
ten nog eenige Vlaamsche primitieven, Madonas, de Noodheiligen, kopijen van A. van Dijck, vooral zijn mystiek huwelijk van den H. Herman-Joseph, de H. Helena, enz. Als zilverwerk spande de half gothische en half Renaissance remonstrans der St. Pieterskerk de kroon. Schoon was de hostiekelk uit de XVIIe eeuw dierzelfde kerk, alsook die van Deschel, kleiner maar bevalliger. Kostelijk prijkten de buretten met schotel van Baron van Reynegom de Buzet en de schink-



Gildezaal.

beker met schotel van den heer E. Boone-De Somer. Een waar meesterstuk der Renaissance kregen wij te zien bij den omslag van het Episteiboek van Tongerlo (1543), gemaakt door Hieronymus Mamaeker voor den abt dier abdij. Fijner werk als uitvoering en teekening zagen wij zeldzaam. Het zilveren processiekruis uit de XVIIIe eeuw, ook van Tongerlo, telde even tusschen de merkwaardigste voorwerpen. Tal-

rijker bevonden zich de voorwerpen in koper; menig stuk van waarde prijkte er tusschen. Stippen wij aan: Gothisch Christusbeeld van Gheel, bol- en schijfkandelaars, wijwateremmers, kerklantaarns, uiterst merkwaardig kerkkluchter uit de XVIe eeuw van Herenthals, wierookschep met wapens van Corsendonck, kostelijke verzameling offerschotels Dinanteesch werk, maar ook wel eenige van Duitschen oorsprong, de mees-



Breuk der St. Sebastiaansgilde van Tongerlo.

(BARON VAN EETVELDE, MOLL).

te uit de XVIe eeuw. Het beeldwerk kwam aanzienlijk voor uit alle stoffen: hout, koper, ivoor, steen, en muntte vooral uit met: een eiken Paaschkandelaar der XVIe eeuw, verzameling ivoren beelden toebehoorend aan Jr F. du Four, wiens drieluik uit de XVIe eeuw waarlijk prachtig was, ivoren

Christus op schildpadden kruis van den E. H. Raymaeykers, Christusbeeld zoogezegd van Karel V en de Calvarieberg door Pompe van Juvfr. Cl. van Genechten, koperen gothisch St. Corneliusbeelden van Baron van Reynegom, Ste Anna, St. Job, St. Pieter en Paulus, St Jan, St. Rochus, Ste Dymphna, O. L. Vrouwe beelden, waartusschen vele uit de XVIe eeuw, merkwaardig van uitdrukking en drapeering.

Laat ons hier eene kleine parenthesis openen. Wij betreuren dat zoo vele dezer kostelijke beelden nieuwerwets oververfd waren. Dat de eigenaars toch eens begrijpen dat zij met al-zoo te vernieuwen een groot deel van het kunstwerk wegne-men!

Sluiten wij deze kerkelijke kunst met het borduurwerk, zoo schitterend vertegenwoordigd door het goudstikwerk van Gierle, de koorkap der XVIe eeuw uit de St. Pieterskerk, de kassuifels met beelden van Vorst, Arendonck, en de gebloemde goudzijdestoffen van Mevr. van der Linden.

Hiermede eindigt ook de groote kunst. Dalen wij nu wat lager naar het volksleven, minder schitterend misschien maar niet minder belangrijk. In de Boekerij lag uitgesteld eene aanzienlijke verzameling boekwerken van Kempische schrijvers of over Kempische aangelegenheden handelend. De oude schrijvers, Lessius, Driedo, Le Roy, Loycx, Kinschot, Ghevaerts, Valerius Andreas, Hoybergius, Wendelinus, Heylen, en de hendaagsche Heuvelmans, Welvaerts, R. Snieders, Reydam, Van Rooy, G. Janssens, S. Daems, L. Mercelis, W. van Spilbeeck, Stockmans, Goetschalckx, J. E. Jansen, H. Devocht, H. Lamy, De Bie, L. Liekens, Fleeckers, J. Ernalsteen, J. Grietens, L. De Koninck, G. Segers, Adriaensen, waren vertegenwoordigd. Al de tijdschriften en gazetten der Kempen lagen er nevens, alsook ettelijke uitgaven van de eerste drukkers in de Kempen, Corbeels en Brepols. Eenige perkamenten handschriften uit Turnhout, Herenthals, Merxplas, Moll, Tongerlo, te beginnen van de XIIIe eeuw, volledigden deze verzameling. Verder bemerkten wij er zegels der gemeenten Turnhout, Herenthout, Herenthals, Corsendonck, Tongerlo, landkaarten der Kempen, jubileums- en gelegenhedsdichten, vaantjes van Kempische bedevaartplaatsen geldbriefjes uit den oorlog van 1914, gegraveerde wapens van Kempische familiën, gravuren der monumenten van Herenthals, atlanten enz.

Na den langen gang met photos en plannen der Kempen ten einde, waarover wij reeds handelden, een kostelijk documentatiewerk, traden wij de Gildenzaal binnen. Hier openbaart zich

het volksleven in eene zijner bijzonderste uitingen. Volstaat deze zaal niet tot de rijkste, zij is voorzeker eene der gewichtigste. En met reden. Geene streek bestaat er in België, waar de oude gilden beter bewaard bleven, dan in de Kempen. In meest al de dorpen treffen wij eene „gul” aan. Daarom had men het gilde-wezen in deze afdeeling zoo volledig mogelijk samengebracht. Oude en nieuwe vlaggen, waartusschen die van Westerloo als oude en die van Rethy als nieuwe vooral werden opgemerkt, prijken aan de muren. Prachtig-rijk lagen de zilveren breuken in de vitrinen. Menig meesterstuk van zil-



St. Sebastiaansminiatuur.

(OILDEBOEK BOUWEL.)

versmederij, hetzij geslagen of gedreven, blonk er tusschen nit, in alle vormen: Gothiek, Renaissance, en de verscheidene stijlen der XVIIIe eeuw.

Mochten wij er eenige uitkiezen, dan legden wij de hand op die van Tongerlo, Oosterwijk, Olmen, Rethy (S. Antonius). Wechelderzande, Herenthout, Vorst, Westerloo. Schildkens, gaaien, kettingen van alle soorten, luisterden heerlijk die praalsieraden op. Kruisbogen en bussen, tromme's, kartel, wijzer, pieken, sluiers, beelden, tinnen bekers en schotels, potten en pinten, kaarten en reglementen, registers en handschriften, waartusschen het prachtig geïllustreerd album der St. Sebastiaangilde

van Heyst-op-den-Berg, en de perkamenten miniatuurtitelplaat uit het boek van Bouwel, een sierlijk gekleurd nieuwjaarwensc, geheel de gilde-inrichting stond daar in 't gelid. Twee eigenaardige schilderijen uit de XVIIe eeuw versierden den schouwmantel: schutters aan den voet van eenen berg hunne pijlen afschietend op het symbool der H. Kerk, die pal staat op de hoogte; zij verbeeldt waarschijnlijk eene epi-

sode uit den Geuzentijd — en het Blazoen der Rederijkersgilde, het Heibloemken van Turnhout, met het beeld der H. Apollonia in 't midden en de wapens van Turnhout en Spanje, onder en boven.

Het tweede gedeelte dierzelfde zaal was gewijd aan de volksopstanden van 1789, 1798 en 1830, waaraan de gilden voorzeker grootelijks deelnamen. De Brabantsche Omwenteling stond afgemaald door de portretten van Prelaat G. Hermans, hoofdaalmoezenier en groote leider der beweging, Keizer Joseph II,



Wapenbord der Rederijkkamer van Turnhout.

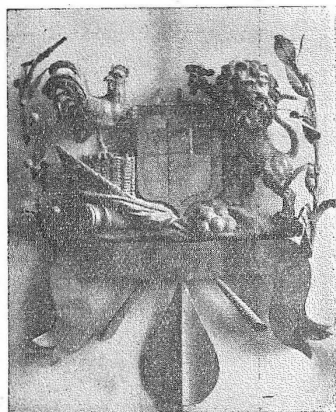
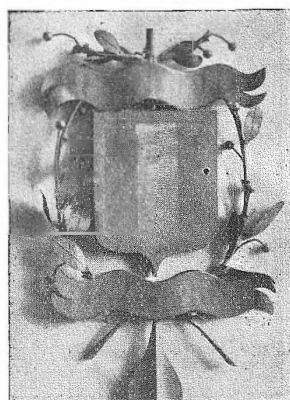
(MUSEUM VLEESCHHUIS, ANTWERPEN).

Generaal van der Mersch, H. Van der Noot, Vonck, Van Eupen. Met hen prijken gravuren uit den Slag van Turnhout, karikaturen over zeker gebeurtenissen, schimpschriften en ordonnantien, degens en medaillons met opschriften en beelden H. van der Noot ter eere, munten, gedenkpenningen, belangrijke boekwerken en handschriften, en bovenal de twee beschilderde standaarden, in bewerkt ijzer, van Turnhout en Hoogstraten,

die in de twee aldaar geleverde veldslagen gedragen werden. Het trof ons bij het zien van die voorwerpen hoe dol het volk opging met zijn Heintje van der Noot en zijn naam en zijne beeltenis op alles griffe.

Uit den Boerenkrijg, korter van duur en minder officieel, zijn de voorwerpen zeldzamer en mochten wij er dan slechts trommel, zikkel, kelken, relikwie-kruis, schriften van Van Gansen, geschiedkundige werken, van bewonderen.

Uit de Omwenteling van 1830 bemerkten wij: shako van Graaf Frederik de Merode, tabaksdoos met op het deksel een geschilderd zicht van den Slag van Raevelds, medaille van Generaal Niellon, Kartel, geschiedkundige werken met plannen en platen.

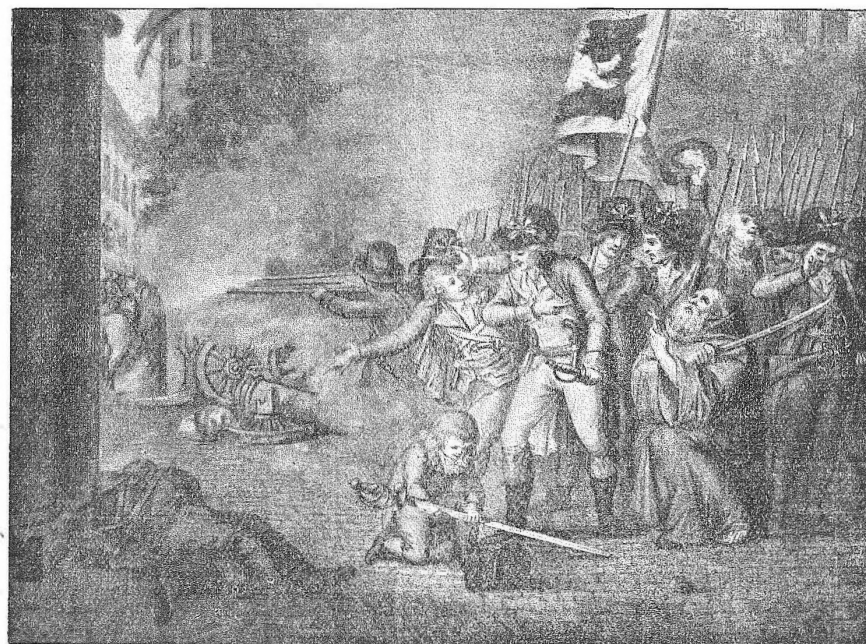


**Kartels van Turnhout en Hoogstraten
uit de Brabantsche Omwenteling.**

(MUSEUM HALLEPOORT, BRUSSEL).

Van uit deze zaal gaan wij door de afdeeling moderne schilderkunst, waarover wij reeds spraken, naar de kantsaal. Prachtig zaaltje waar groote rijkdom huist. De kant is immers eene der nijverheidstakken van Turnhout met machtige firmas als de huizen A. Verwaest en J. Dierckx-Van Pelt, en verdient wel wat opgeluisterd te worden. Oude en nieuwe kanten van allen slag, waar de fijnste oude Binche (vlaskant) afwisselt met de sierlijke Mechelsche (Ysgrond), Engelschen grond, halven slag, Vlaandersche en Brusselsche, stellen ons in bewondering voor dit feeënwerk. Zij zijn gemaakt voor sluiers, alben, roketten, kragen, tafelloopers, pelerines, enz., en zelfs

tafereelen verbeeldend, zoo het kasteel en het wapenschild van Turnhout. Ten tweede bemerkten wij er al de aanhoorigheden van het werk der kantwerkster, die achter het blauwgespikkeld gordijntje half opgeheven en nevens eenige potten „bellekens” haar groot rond kantkussen tentoonstelt met honderden bouten, haar wielje, bloksken, pensflesch, de onmisbare grispot. Ten derde treffen wij daar nog aan de toepassing der kant op de kleedingen, zoowel uitgebeeld op schoone oude



De jonge Held van Turnhout in 1789.

portretten, vooral in het sierlijk vrouwenportret door J. van Ravenstein in het begin der XVIIe eeuw geschilderd, dat ons te zien gaf welke pracht de dames van dien tijd in hunne kanten kragen legden. Boeken, photos en schilderijen vulden deze belangrijke verzameling aan.

Wij dalen den trap van het bovenste verdiep af en staan

nu in volle volksleven. Eigenaardig vertoonen zich de menigvuldige vormen van Kempische mutsen en kappen: de Turnhoutsche, Lichtaartsche, Desselsche, Loenhoutsche, Meerlesche, prijken er met hunne lange binders, kanten en pijpjes. De peersenmantel en de strooien hoed ontbreken evenmin. De heer Baron van Reynegom had tevens eene verzameling kleederen ingezonden uit het laatst der XVIIIe en het begin der XIXe eeuw, toebehoord hebbend aan den hoogen burgerstand. In deze afdeeling schitterde ook het welgeblonken tinnen en koperen huisgerief, zoo talrijk voorheen, waartusschen wij niet mogen vergeten eene merkwaardige verzameling aan te stippen van 35 koperen bedpannen der weledele familie de Roye de Wichem. De heeren E. van Heurck en M. Mermans hadden eene schoone verzameling mannekenspapieren en blokskens, nijverheid in het midden der XIXe eeuw, zoo bloeiend in de papierfabrieken van Brepols, Glenisson, van Genechten, en nu ongeveer uitgestorven, ten toon gesteld. Daar nevens lagen de speelkaarten van Brepols en Mesmaekers, even vermaard als hare broeders de mannekenspapieren; uithangborden, patrijzennetten, schotels der laatste Turnhoutsche potbakkerij Dierckx, Oostmalsch en Hoogstraten's gleiwerk, jachtgetuig, de ijzeren deur van het oud Valkenhof, een afgietsel der hand van den reus van Turnhout, klein Peerken, luisterden verder deze afdeeling op.

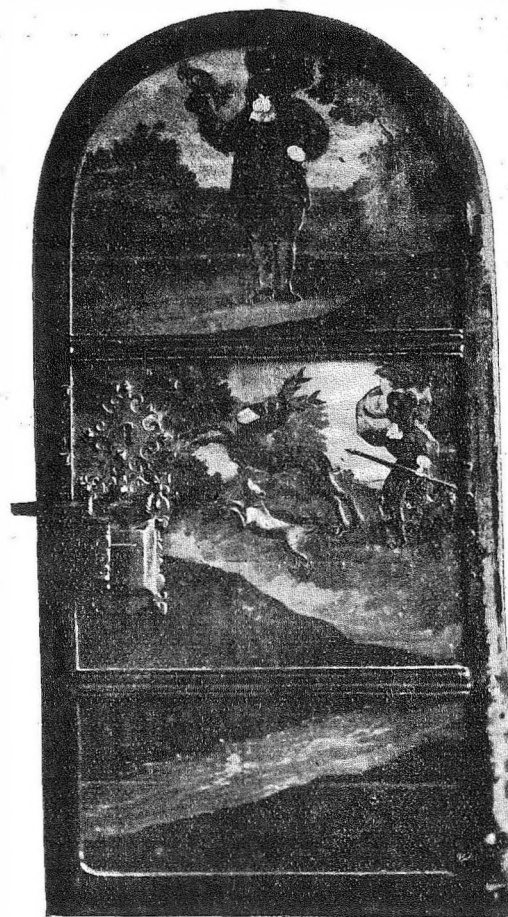
Tot het volksleven behoort ook het huisgerief, doch rijker en van meer kunstvorm omljnd, welk de menigvuldige bovenzalen versierde om meer relief aan de voorwerpen te geven. Wel is waar was er geen hoeveelheid, maar wat er stond bleek van eerste gehalte, zooals vooral de inhoud der zaal en voorzaal van eenen oudheidliefhebber uit de XVIIIe eeuw getuigde. Vermelden wij eenige eiken kassen zoo eigenaardig aan de Kempen, hetzij blokkenkas, ribbank, begijnenkas, cinterkas, gebeeldhouwd of met schildpad en ebbenhout belegd, en de twee prachtige scribaans uit de XVIIe eeuw, toebehoorend aan Juffr. Cl. Van Genechten en Mr K. Merten. Opgesmuikt met porceleinen schotels, Delftsch aardewerk, Dinanteesch koperwerk, zilveren tafelgerief, ivoren beelden, kwamen de meubels des te heerlijker voor.

Hier eindigt ons beknopt overzicht der Kempische Tentoonstelling welke wij slechts in groote lijnen hebben geschetst, maar dat, hopen wij, toch een voldoende tafereel zal opgehangen hebben, om de eigenaardigheid en de belangrijkheid ervan te beseffen.

Welke waren de les en de uitslag dezer Tentoonstelling? Heeft zij haar doel bereikt?

Door welke redens het publiek aangetrokken werd om de Tentoonstelling te bezoeken, hetzij om het Kasteel te zien, hetzij

om de voorwerpen te bewonderen, hetzij om beide, dit laat ons onverlet, eene zaak staat vast: het getal der bezoekers overtrof verre eenieders verwachting. Er werden over de 7000 betalende en niet betalende ingangen geteld, wat des te meer verwondert als men in aanmerking neemt dat Turnhout gelegen is in 't Noordeinde van België en in den beginne de inrichters zeer flauw werden bijgestaan, tegen eene groote onverschilligheid kampende. Wat de voorwerpen betreft, bracht men ze in den eerste bedeesd binnen en was het volk nog al haistarrig om ze uit te leenen, op het laatst stelde men zooveel ter beschikking van het komiteet dat indien het aanvaard had twee kasteelen



Deur uit de XVIIe eeuw van het Valkenhof te Turnhout.

(STADHUIS TURNHOUT).

onvoldoende zouden geweest zijn om alles te herbergen. Zulke ijver bewijst ten eerste de sympathie der bevolking

voor de kunst en ten tweede den rijkdom der streek in kunstvoorwerpen.

Tot meer bijzonderheden afdalend zeggen wij van de voorwerpen dat zij van esthetische en wetenschappelijke waarde golden, vooral onder oogpunt van documentatie bijeengebracht. Alhoewel het maar een staaltje was van hetgeen er nog overbleef, vormde de verzameling toch een geheel op zich zelve en vertoonde voldoende rijkdom, kleurenpraal, schoonheid, om een gedacht van de Kunst en den schat der Kempen te ontsluiëren.

Daaruit ontstond schoonheidsgevoel dat tot hiertoe nog in de Kempen sluimerde. Het schoone laten zien doet het schoone beminnen; dit was wel de uitslag bij vele bezoekers, uit wier gezegden wij vernamen hoe onwetend zij waren in zake Kunst- en Geschiedenis der Kempen en hoe geestdriftig zij nadien bleken, wanneer zij al die schoonheden kenden.

Menig bezoeker maakte er eene vergelijking tusschen het oude en het hedendaagsche en besloot met uit te roepen: wat waren onze voorouders verstandige lieden als zij zulke meesterstukken, die de eeuwen trotseerden, lieten vervaardigen. Hoe was het nageslacht op het dwaalspoor geraakt, vooral in de XIXe eeuw! Immers wat werd er nog voortgebracht na het Fransche Keizerrijk? Welke achteruitgang bijzonder in de Kempen! Bannaliteit voortkomend uit de onverschilligheid en slechten smaak, knoeiwerk ter oorzaak van den weinigen tijd die men er aan besteedde, verkooping van kunstvoorwerpen en vervanging door machienwerk en carton-pierre om reden van het geld! 't Was gebrek aan kunstopleiding, waardoor men niet kon onderscheiden tusschen het ware schoone en het oppervlakkige klatergoud. 't Was onwetenschap, waardoor men de waarde niet kende van de schatten die men bezat en alzoo om wille van het schitterend nieuwe de kostelijkste zaken liet bederven of verdwijnen.

De Tentoonstelling deed zulk goed omdat zij kunstvoorwerpen uitstalde, liet zien wat de kunst vermag en hoe zij honderd voet hooger staat als al dat fabriekwerk waarmee men de hedendaagsche huizen en kerken opsmukt! Eenieder kon daar een gevolg uittrekken en in de toekomst op zijne aankopen toepassen.

Trouwens, wij bemerkten dat, was het publiek samengesteld uit verstandige en onverstandige menschen, die elk volgens zijne mentaliteit zijne indrukken te kennen gaf, doorgaans de geestdrift de onverschilligheid overtrof, wat wel getuigt voor

den gemoedstoestand der bevolking. Het is er dus alleen om te doen het noodige voedsel tot kunststerkte aan het volk door alle middelen te schenken, en zoo net als voorheen zal het tot hooger kunstmaak opgroeien en zijne huizen en gestichten met kunstvoorwerpen versieren. Gansch de zaak berust hierop dat men aan eenieder den weg toone. De Tentoonstelling was hiertoe ingericht en bereikte haar doel.

Klink! zoo de stem der Kunst die ons uit deze Tentoonstelling tegengalmt, vergeten wij ook niet de les der Geschiedenis. Geen beter middel om de Geschiedenis aan te leeren, de gebeurtenissen der streek op te helderen, dan de feiten en de voorwerpen op eene aanschouwelijke wijze voor te dragen. Zal men niet gemakkelijker de namen der beroemde Kempenaars onthouden bij het zien hunner portretten? De episode uit de geschiedenis van het H. Sacrament ter Hegge tot Poederlé b. v. drong zij niet dieper in het verstand bij het zien der schilderij die ze voorstelde dan wel bij het lezen van een boek? De gildevoorwerpen — spraken zij ons niet klaarblijkend van den handel en wandel van het gildewezen? Voor wat de kleederdracht aanging, sprong het niet aanstonds in 't oog, duidelijker dan in eene conferentie, dat die Kempische mutsen en kappen veel beter passen op Kempische koppen als die hedendaagsche modehoeden, en heel wat meer eigenaardigs en schoons aan de ronde blozende gezichten der Kempische deernen bijzetten? Hoeveel andere voorbeelden zouden wij nog kunnen aanhalen om het nut en het leerzame dezer Tentoonstelling als aanschouwingsleer te bewijzen! Eenieder zal het met ons daarover eens zijn en den wensch uitdrukken, zooals wij hoorden, nog meermaals dergelijke Tentoonstelling in de Kempen te zien oprichten.

Om de waarheid dezer beschouwingen krachtiger te bevestigen laten wij hier eenige uittreksels uit redevoeringen en dagbladen volgen:

De heer L. de Paeuw, algemeen bestuurder bij het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen en afgevaardigde des ministers Hubert, sprak een woord van bewondering uit voor het welslagen der tentoonstelling en wenschte de ieverige inrichters hartelijk geluk. „'t Is spijtig, zegde hij, dat de Z. E. H. Kan. Jansen geen vijftig jaar vroeger geboren is... Veel hebt u hier bijeenverzameld, maar ongelukkig is er veel verbasterd in vroegere jaren door personen die geen eerbied of geen waardeering kenden voor oude kunst. Mocht deze tentoonstelling medehelpen om aan degenen die oude kunststukken bezitten, meer eerbied en waardeering in te prenten. Daarenboven is hier ook bijeengebracht een eenig en onschatbaar materiaal

voor diegenen, welke zouden wenschen nader kennis te maken met en dieper instudeeren van onze geliefde Kempen. Onze geestelijken en onze onderwijzers in het algemeen, kunnen hier den eerbied voor de schoonheid van het verleden aanleeren, en dien eerbied aan hunne onderhoorigen inprenten.”...

(Rede van den heer L. De Pauw.)

De bijval welken de kunsthistorische tentoonstelling nog altijd behaalt, is wel een bijzonder bewijs van de belangstelling welke zij ook met recht en reden verdient. Ook Turnhout zelf is aan deze tentoonstelling dank verschuldigd. Immers duizenden vreemdelingen uit alle hoeken des lands heeft zij naar Turnhout gelokt, hetgeen toch een belangrijke factor is voor de welvaart van eene stad. Het inrichten der tentoonstelling heeft allerwege eene groote eensgezinde, sympathieke medewerking ondervonden. Dat men het edel streven der inrichters besefte blijkt uit het feit dat de heer Gouverneur bij de opening der tentoonstelling wilde tegenwoordig zijn en dat Mgr. Lamy, prelaat van Tongerlo, het sluiten van het Congres door zijne tegenwoordigheid wel wilde vereeren. Eveneens blijkt zulks uit de bezoeken welke de tentoonstelling ontving. Aldus kwam Mr Baron Em. de Cartier, ambassadeur van België te Washington, verleden Zondag, de tentoonstelling bezoeken...

(De Kempenaar.)

De merkwaardige tentoonstelling in ons prachtig historisch kasteel ingericht verwerft een buitengewonen bijval. Verleden Donderdag waren reeds meer dan vier duizend bezoekers de kunstschatten die hier zijn samengebracht komen bewonderen. Uit alle streken des lands stroomden de kunstkenner toe om een bezoek te brengen aan deze tentoonstelling...

(De Kempenaar.)

Zeggen we al spoedig dat de tentoonstelling onder alle opzichten bewonderenswaardig is en allen lof verdient...

Te rechte mocht verleden Zondag, na de officiële opening der Tentoonstelling de h. Leon. de Pauw, Minister Hubert's afgevaardigde, getuigen dat deze tentoonstelling van het hoogste nut is. „Al dezen, die voor taak hebben ons volk te onderwijzen, kunnen hier den eerbied voor de schoonheid van het verleden komen aanleeren, en dien eerbied aan hunne onderhoorigen inprenten.” Zóó is het waarlijk !.....

(Aankondigingsblad.)

Deze expositie werd ingericht met een dubbel doel: wetenschappelijk en aesthetisch. Het wetenschappelijke beheerscht doorgaans en dit geeft aanstonds aan deze expositie eene groote dokumentarische waarde... Uit wat voorafgaat mogen wij echter reeds besluiten, dat de inrichters eere van hun werk halen en hier een niet banale prestatie hebben geleverd...

(De Standaard.)

Vroeger reedstoen alles nog in voorbereiding was, hadden wij reeds een oogslag gaan werpen op deze tentoonstelling. Maar toen we nu in de welingerichte en geordende zalen kwamen, stonden we nog ver-

wonderd voor de pracht dezer Kempische Tentoonstelling. Waarijk die verzameling zoo kundig ingericht is bewonderenswaardig, te meer nog omdat alles zoo goed thuis is in die luxeuse zalen van het prachtig kasteel...

(Het Handelsblad.)

Ontelbaar zijn de meesterwerken, waarvan sommige eene onschatbare waarde hebben. — En prachtig is alles gerangschikt...

(Gazet van Antwerpen.)

Het groot getal bezoekers van Turnhout en omstreken heeft bewezen hoe belangrijk die tentoonstelling is voor de Kempenaars en voor ieder die de kunst lief heeft...

(Het Nieuwsblad van Gheel.)

L'Exposition installée dans le superbe château de la princesse Amélie de Solms, dame de Turnhout au milieu du XVII^e siècle, obtient un succès mérité. La foule afflue en grand nombre. Plus de 2000 cartes d'entrée ont été distribuées ces derniers jours. Différentes personnes voyant la réussite ont encore apporté de nouveaux objets. Maintenant l'exposition forme un ensemble magnifique où toutes les classes se trouvent réunies...

(La Nation belge.)

Sans doute les meilleurs ensembles de l'exposition sont-ils précisément ceux qu'on a consacrés au folklore. Il y a une salle des gildes d'archers et d'arbalétriers vraiment superbe, avec les antiques colliers d'argent, les drapeaux aux tons fanés, les chartes et les livres d'or des sociétés... On admirera également la collection de dentelles au fuseau, qui restent une grande spécialité de Turnhout...

(Le Soir.)

L'ensemble de l'Exposition est tout à fait remarquable. Les grandes abbayes et églises des environs ont prêté quelques uns de leurs joyaux, tableaux, livres, manuscrits, chasubles, orfres, bijoux, statues. D'anciennes familles se sont dessaisies de très vieux étains, d'incalculables dentelles, de meubles uniques. Remarqué une collection merveilleuse de colliers de gilde, parmi lesquels une pièce rare: le collier de la gilde de St. Sébastien, de Tongerlo, en gothique finissant...

(Le XX^e Siècle.)

Orienter l'âme du peuple vers une vie nouvelle en lui montrant les splendeurs de son passé et les richesses de son terroir, telle est l'idée qui tend petit à petit à se répandre dans les sphères intellectuelles. Nous avons vu ces derniers temps de nombreuses expositions de folklore obtenir auprès du public un succès très vif.

(Le Matin.)

L'incomparable musée campinois, qui vient d'ouvrir ses portes à Turnhout, mérite d'attirer tout particulièrement l'attention, non seulement par la valeur des documents historiques présentés, mais par le souci d'esthétique qui a guidé les organisateurs... L'exposition de Turnhout est à tous points de vue captivante... Les organisateurs de

l'exposition ont réussi ce prodige de ressusciter dans le vieux château toute la poésie douce et toute la glorieuse histoire de la Campine. Il convient de les féliciter grandement de ces efforts d'art et d'esthétique...
(Le Matin.)

Pendant quinze jours l'antique château de Turnhout luxueusement reconstruit par Amalia de Solms au XVII^e siècle et admirablement restauré en 1912, abritera dans ses murs tout ce qui constitue l'histoire de notre vieille Campine; histoire écrite avec les pinceaux habiles de nos peintres, l'ébauchoir de nos sculpteurs, la plume de nos miniaturistes... histoire racontée par ces mille trésors venus des maisons riches et des cabanes, des églises des plus petits villages comme de nos opulentes abbayes; tous ces objets d'art cachés dans des coins de sacristie ou perdus dans de vieux tiroirs ont pris l'air et se sont donné rendez-vous dans ces pieuses vitrines où vous ne les admirerez sans émotion...
(Neptune.)

Les enfants qui verront ces objets familiers à l'honneur, les vénétreront à l'égal d'un mobilier d'église et les grands seront moins enclins à céder leurs „vieilleries" au brocanteur dont le nez crochu perce les murailles. Les maîtres d'école expliqueront à leurs élèves l'harmonie de cet ensemble et leur diront que toutes ces choses sont aimables et sacrées, qu'il faut les aimer jusqu'à mourir pour elles parce qu'elles sont la Patrie...
(Neptune.)

Voici une exposition comme il en faudrait multiplier par tout le pays. Expositions à la fois de folklore et d'art régional, elles constituent toujours un essai de synthèse dans le temps et dans l'espace. Celle qui s'est ouverte dimanche à Turnhout, dans l'ancien château d'Amélie de Solms devenu palais de justice, attire l'attention sur l'effort artistique séculaire de la Campine, pays un peu en retrait sur les traditionnelles patries d'art, mais qui néanmoins eût son rêve spécial, et le fixa d'une manière bien à lui... Nous souhaitons vivement que le public parcoure ces salles aménagées pour lui, et dont les ensembles ne pourront manquer d'éveiller le sens artiste qui sommeille en tout homme...
(La Métropole.)

Un effort méritoire est fait depuis la guerre, par tout le pays, pour secouer l'apathie de l'esthétique ambiante. La Campine entre à son tour dans le mouvement. Qu'elle soit encouragée tout d'abord par la bienveillante et confiante attention du public, le premier intéressé.
(La Métropole.)

Turnhout vient de relever ses fêtes traditionnelles par les plus intéressantes manifestations destinées à célébrer cet art de la Campine dont les manifestations eurent une telle importance dans l'histoire générale de l'art!... A lui seul le château vaut une visite. Nos lecteurs iront voir ce musée de la vie d'une de nos régions les plus significatives, les plus artistiques, les plus mystiques, les plus religieusement dévouées à la patrie belge...
(La libre Belgique.)

Aucune ville belge n'attire aussi peu les touristes que Turnhout. Deux raisons expliquent suffisamment ce fait. D'abord Turnhout, situé à notre extrême Nord, s'écarte de toutes les grandes voies ferrées dont est sillonné notre pays. Puis parmi les cités belges, si riches parfois en monuments grandioses et presque toutes fières au moins d'un beau legs architectural du passé: église, hôtel de ville, halle ou beffroi, Turnhout malgré ses 25.000 habitants, s'avère d'une lamentable pauvreté. Aussi, sauf pour des raisons d'affaires ou de famille, personne ne visite-t-il cette Cendrillon. Et nous-même, sans doute ne nous serions-nous jamais rendu là-bas, n'était l'occasion de l'Exposition d'art campinois, ouverte du 20 Août au 5 septembre...
(Gazette de Liège.)

* * *

Gaan wij nu over tot het bespreken van het tweede deel, het Congres. Prikte de Tentoonstelling als eene voorbode in beeld en schrift van de verheerlijking der Kempen, het Con-



Groep Congressisten.

gres zal ze in daad en spraak voltrekken en de kroon op het werk zetten.

Het Geschiedkundig Congres werd geopend des Zaterdag 2 September te 5½ uren in de breede verhoorzaal van het Kasteel, onder het voorzitterschap van Kanunnik J. E. Jansen. O. P. De heer J. Ernalsteen zetelde als secretaris.

Te voren was eene lijst van enkel onderwerpen rond-

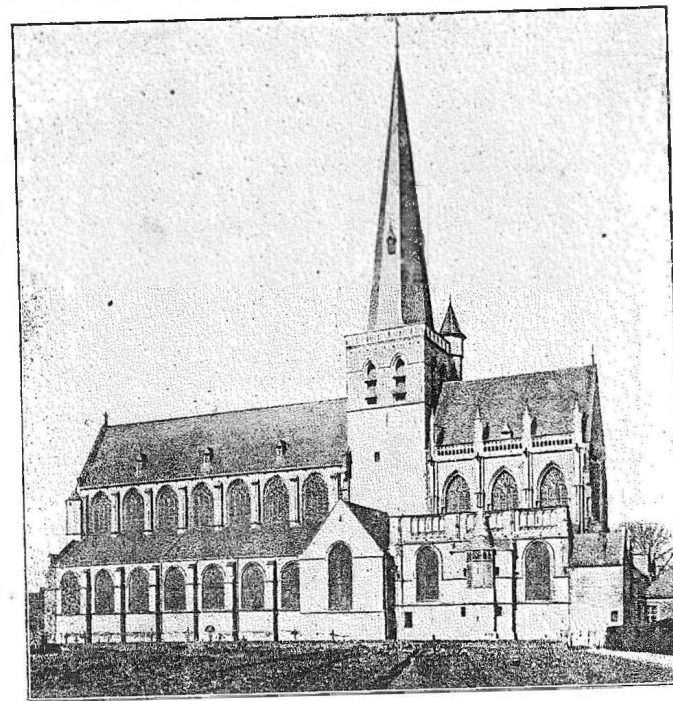
gezonden omtrent welke studiën verzocht werden. In vier afdeelingen ingedeeld zou er gesproken worden over de voorgeschiedenis, de algemeene geschiedenis, de kunstgeschiedenis en de sociale en economische geschiedenis der Kempen. Een groot aantal congressisten woonde de eerste vergadering bij. De pers van alle gezindheid was goed vertegenwoordigd. Na de openingsrede van den heer Voorzitter die de Congressisten verwelkomde, en sprak over hetgeen het Congres voorafging, de redens waarom allen hier vergaderd waren, en wat men ging doen, verleende hij het woord aan den E. H. Philippen. Deze opende de bespreking met eene studie over de Lex salica en de Historia Francorum als bouwstof der Kempische geschiedenis. Dr J. Grietens had het daarna over de plaatsnaamkunde in de Kempen en poogde den naam Gheel te verklaren. Daarna sloot de E. H. Prims de verhandelingen met een overzicht over de Turf- en houtkoolhandel in onze gewesten en de economische beteekenis der oude geldwaarden en manten.

Den tweeden dag vergaderden de Congressisten te 9 u. De E. P. De Schaepdrijver S. J. nam eerst het woord en handelde over den rol van Jan Latomus prior van Corsendonck in de hervorming der Windesheimsche kloosters. Na hem kwam E. H. Kan. A. Erens O. P., ter spreekbeurt en leverde eene studie over den rol van Godfried Hermans, prelaat van Tongerlo, in de Brabantsche Omwenteling. Dr J. Grietens vulde deze studie aan met zijne voordracht over het „lied in de Brabantsche Omwenteling.”

De derde dag ving aan met eene verhandeling over de toepassing der oude Kempische bouwkunst op de moderne kerken en kasteelen in de Kempen, door Baron de Trannoy. Dr St. Leurs voordracht over den invloed der gothische bouwkunst in de Kempen, zoo kenmerkend te Herenthals, St. Lenaarts, Hoogstraten enz. volgde welgepast op de eerste studie. E. P. Van Sull S. J. en Dr J. Grietens hadden het verder nog over den godgeleerde L. Lessius van Brecht en de oude Keulensche Baan op de grenzen van Meerhout, Moll en Baelen-op-Neeth.

Den vierden dag sloot het Congres met eene spreekbeurt van Dr F. Meeus over het behouden van het natuurschoon in de Kempen, van Kan. J. E. Jansen O. P. over de schuttersgilden, en van Dr St. Leurs over het vraagstuk of Herenthals als kunstcentrum in de middeleeuwen kon aangewezen worden. Daarna hield de E. H. Voorzitter de slotrede, bedankte de

Congressisten, en verzocht den algemeenen secretaris, J. Eernalsteen, de besluiten van het Congres af te lezen. Hiertaschen stippen wij vooral aan het opmaken van eenen inventaris der oude voorwerpen en archieven, zoowel in de gemeenten als in de bijzonderste familiën, alsook der gildenvoorwerpen; 2. behoud en verzorging der oude voorwerpen in kerken en gestichten; 3. herstelling der St. Theobalduskapel te Turnhout en St. Jans te Herenthals; 4. bewaring van een stuk van de oude Keulensche baan te Baelen-op-Neeth; 5. oprichting



St. Waldetrudiskerk te Herenthals.

van een standbeeld aan den godgeleerde Lessius te Brecht; 6. eerbied en bewaring van Kempisch natuur- en stedschoon; 7. het opstellen eener monographie van elke Kempische gemeente; 8. vooral de bouwkunst der kom van elke stad of dorp opluisteren.

Onnoodig, gelooven wij, te zeggen dat elk onderwerp druk besproken werd en aanleiding gaf tot praktische wenken. Bij

plaatsgebrek achten wij deze drooge opsomming voldoende daar later in het algemeen verslag de verhandelingen breedvoerig zullen opgegeven worden.

Liep zóó het ernstige van het Congres van stapel datimmer goed werd bijgewoond en aandachtig aanhoord, met even veel smaak woonden de Congressisten de feestelijkheden bij.

Zaterdag avond 2 September gaf de heer E. C. Verrees een luisterrijk beiaardconcert op St. Pieterstoren te hooren, gewijd aan Vlaamsche en Kempische stukken van J. Lemmens, J.



Wandschilderij door K. Boom in het stadhuis te Hoogstraten.

Robson, F. Andelhof, A. Verrees, E. Verrees en S. Robson. Des Zondags avond was het feest in de Amiticia zaal, en werd het publiek er vergast op eene heerlijke Conferentie met lichtbeelden over de Brabantsche Omwenteling en hare liederen door Dr J. Grietens. Kunstzanger Haldermans vertolkte er eenige met pianobegeleiding van E. Verrees op meesterlijke wijze. Eigenaardig was de oude Stokkendans welke daarna werd uitgevoerd door mannen en vrouwen der O.L.-Vrouwegilde,

dat wel wat geleek aan het traweitelen der gilden van Tongerlo en Westerloo, en waarschijnlijk een aandenken is uit het loskomen van eenen strijd naar vrijheidszucht.

Maandag avond had het groot kunstconcert plaats in het Feestpaleis door eene uitgelezen symphonie en de medewerking van Juffr. F. Nuyens en Mr Fr. Haldermans en een gemengd koor, die onder de leiding van J. Benoit stukken van oude en moderne meesters: C. Verdonck, S. J. en M. J. Robson, F. en A. Andelhof, E. Verrees, A. Van Eyck, kundig uitvoerden. Het werd opgevolgd door eene diep-ingestudeerde conferentie met lichtbeelden over de Kempische torens door Dr St. Leurs.

Overgroot was het publiek dat deze kunstavonden bijwoonde, wat wel getuigde van den kunstzin der bevolking en de belangstelling voor de feestelijkheden van het Congres. Bij het uitgaan gaf het telkenkeer zijne volle tevredenheid te kennen.

Deze verschillende vergaderingen werden afgewisseld met ontvangst ten stadhuis en bezichtigen der monumenten van Turnhout en twee uitstapjes naar Herenthals en Hoogstraten.

Des Zondags na de tweede vergadering ontvingen de Wel-edele Heer Burgemeester en Senator Jr F. du Four en het schepencollege de Congressisten op het stadhuis. De eerste magistraat der Kempische hoofdstad verwelkomde ze hartelijk en bood hun den eerewijn aan. De E. H. Voorzitter bedankte in aller naam en zette in zijne rede de herstelling van het stadhuis vooruit. Te 1½ vertrok men per spoorweg naar Herenthals.

In deze laatste stad bezochten de Congressisten de prachtige Ste Waldetrudiskerk met hare menigvuldige kunstschaten waarover een zeer geleerde uitleg door professor E. H. Verstreyden gegeven werd, de St. Janskapel, waar Dr Tricot eene lezing hield over de leprozerijen, waarvan deze kapel eene overblijfsel is, het Museum Fraikin met zijne prachtige afgietsels der meesterstukken van dezen Herenthalschen meester. Op het stadhuis werden de Congressisten ontvangen door den heer Burgemeester en schepencollege. De eerste magistraat verwelkomde ze in eene gloedvolle redevoering waarop de E. H. Voorzitter antwoordde. Hierna handelde de E. H. Verstreyden over de oude versterkingen van Herenthals. Nog een bezoek aan het Begijnhof en het uur van vertrek was geslagen.

Des anderdaags middag toog men naar Hoogstraten.

In de aloude Vrijheid werden de Congressisten verwelkomd in het prachtig gemeentehuis door de heeren Burgemeester

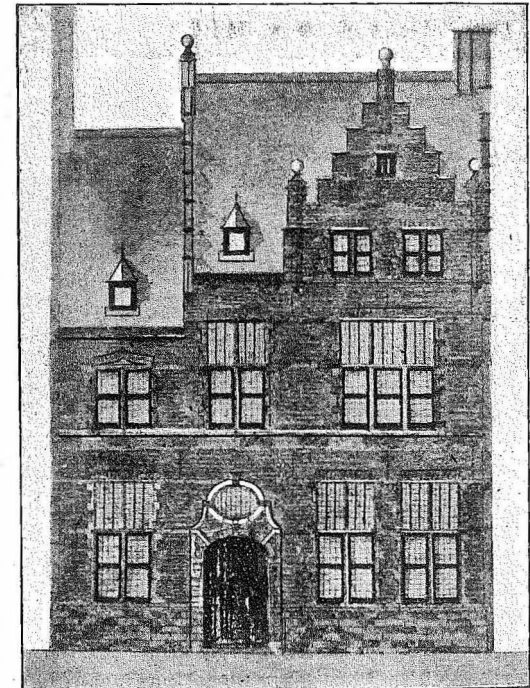


Stadhuis te Hoogstraten.

Van Hoof, schepenen en raadsleden. Na den hartelijken welkomsgroet van de opperste overheid, nam de heer G. Segers, lid der Vlaamsche Academie, het woord en hield eene prachtige rede, de doelmatige middelen aanwijzend om aan de Kempen haar eigenaardig karakter te behouden en zelfs te versterken. Deze kernachtige toespraak, zoo flink gezegd en zoo schoon uitgedacht waarin hij ook hulde bracht aan den heer K. Boom, den kunstenaar der meesterschilderijen die ons omringden, liet eenen diepen indruk na en zal later in het verslagboek verschijnen.

De E. H. Voorzitter bedankte de gemeenteoverheden en huldigde tevens de twee kunstenaars van het penseel en de pen, den Heer K. Boom, wiens machtig talent op doek de bijzonderste trekken der Hoogstratensche geschiedenis in tooverachtige kleuren heeft weergegeven, en den heer G. Segers, wiens sierlijke pen de heide heeft beschreven zooals geene en nevens Conscience en R. Snieders in de rijonzer beste Kempsche novellisten kan gerekend worden.

Daarop werd de eerewijn geschonken en bij den glans van het electrisch licht de wandpaneelen bewonderd. Waarlijk het was schitterend. Hoevele groote steden mogen hierin terecht het landelijke Hoogstraten benijden! Na deze prachtige ontvangst gingen de Congressisten, die zeer talrijk waren opgekomen, naar de Collegiale kerk van de H.



Museum Taxandria te Turnhout.

Catharina, eene der merkwaardigste kerken onzer Kempen uit de XVIe eeuw. De Z. E. H. Kanunnik Valvekens, pastoor-deken, ontving ze zeer hoffelijk en stelde hun al de merkwaardigheden ter inzage. Dr St. Leurs gaf den bevoegden uitleg van al die grootsche bouwkunde en meubeleering. Nog een klein bezoek aan het Begijnhof en de tijd die al te ras om was verwittigde van een aanstaande vertrek.

Dinsdag na de sluitingsvergadering had de laatste kunstwandeling in Turnhout plaats. Eerst nog een toerje in de Tentoonstelling, dan naar het Begijnhof, de Binnenkerk, het Museum Taxandria, en de particuliere oudheidsverzameling van den heer H. Mermans, om aan te landen in de zaal van „Amicitia” waar, zooals bij elk Belgisch Congres dat waarde heeft, een Banket de werkzaamheden moest sluiten. Hier rond den gullen disch gezeten, in gezelschap van hoogst gewaardeerde overheden, genoten de Congressisten zoowel voor maag als hart het zoetst genoegen. De E. H. Voorzitter bracht een heildronk uit op Z. M. den Koning Albert I en de koninklijke familie, waarna hun eenen telegram van trouwe verknogtheid toegezonden werd. Volksvertegenwoordiger L. Boone dronk aan den E. H. Voorzitter; de Bestendige afgevaardigde K. Van Nyen in eene merkwaardige rede huldigde den uitslag van het Congres uit naam der Provincie. Aangenaam en gezellig liep alles ten einde, niettegenstaande de aanwezigheid van personen zulker opposiete strekkingen en gedachten, wat wel getuigt dat op 't gebied der kunst nog vrede en eensgezindheid op aarde te vinden is.

Officieel waren nu het Congres en de Tentoonstelling gesloten, maar aangezien het verlangen van het publiek dat sterk aandrong, bleef de Tentoonstelling nog open tot Zondag 10 September.

Ziedaar in den kolk des tijds verdwenen het werk dat wij sinds zeven maanden voorbereidden. Natuurlijkerwijze stelt zich nu de vraag? Welk is de uitslag?

Hooren wij eerst de taal dergenen die in onze pogingen belang stelden.

Zóó sloten deze leerrijke en aangename dagen. Tentoonstelling en Congres hebben de Kempen beter leeren kennen en waardeeren. Ons volk is er door een stap nader bij zijn geluk gebracht. We vragen spoedig dusdanige nieuwe dagen... (De Standaard.)

't Is een ontegensprekelijk iets dat dit Congres en Tentoonstelling een machtigen invloed hebben uitgeoefend om in gansch ons Vaderland belangstelling en waardeering op te wekken voor onze Kem-

pen. Mochten zij ook een grooten invloed hebben op de algemeenheid van ons Kempisch Volk opdat het doel der inrichters mochte verwezenlijkt worden: zoodat bij de bevolking der Kempen meer schoonheidsgevoel en geestesleven zoude ontstaan...

(De Kempenaar.)

Le premier Congres historique organisé en pleine Campine a réussi au delà de toutes les espérances...

(La Dernière Heure.)

Cette réunion scientifique et artistique a obtenu un résultat digne des efforts poursuivis et du but proposé. Ainsi que nous l'avons relaté précédemment quelques hommes, parmi lesquels en premier lieu: MM. le Chanoine J. E. Jansen, archiviste de la ville de Turnhout, et Van den Hove, juge au tribunal de première instance, J. Ernals-steen, et ensuite le Dr J. Grietens, J. Stefens, avaient pris l'initiative de réunir les intellectuels de la Campine pour travailler, de commun accord, à la reconstitution du passé, à la découverte et à la mise en lumière des beautés naturelles et artistiques de leur pays. Les travaux de ce premier congrès, les discussions auxquelles ils ont donné lieu, les séances artistiques qui ont clôturé les journées, les excursions scientifiques à Herenthals et à Hoogstraeten, ont puissamment contribué à faire naître dans l'esprit et le cœur de tous ceux qui y ont participé le désir de travailler à faire ressortir les beautés et les mérites de la terre natale. Nombre des études qui ont été lues présentent de l'intérêt, non seulement pour la Campine, mais pour la Belgique et même pour l'étranger. Espérons que le comité publiera tous ces travaux dans le compte rendu du Congrès...

(La Libre Belgique.)

Puisse ce congrès ne pas être le dernier et que les autres contrées de notre pays s'inspirent de l'exemple de Turnhout. Une œuvre pareille ne saurait être trop encouragée...

(La Libre Belgique.)

't Is voor mij een groot genoegen deze schaar kunstenaars en geleerden te mogen gelukwenschen in 't stadhuis. Gij zijt de Apostelen der Kunst. Uwe werking heeft voor doel de liefde tot de kunst aan de bevolking in te prenten. Uw drijfveer is de Kunst en haar meer en meer doen liefhebben. Dit doel is edel. Als men den graad der beschaving van een volk wil meten, dan ziet men naar den smaak, de ontwikkeling der kunsten.

(Rede van Burgem. Jr. F. du Four, Turnhout.)

In deze eeuw van baat- en genotzucht dient, meer dan ooit, gewezen op de stoere werkers van vroeger, die tijd, moeite, ja alles veil hadden voor de kunst en voor hun geboortegrond. Gij ontwerpers van het Congres en de tentoonstelling wijst de baan aan. Gij zijt er in gelukt in den ouden burcht van Turnhout, het prachtpaleis zoo kundig hersteld door den provincialen bouwmeester Mr Taeymans, de

kunstvoorwerpen onzer Kempen te verzamelen; en de Kempen aan de Kempenaars en aan de vreemdelingen te doen kennen en bewonderen. Gij zult bij dit edel werk het genot smaken dat men ondervindt als men eene weldaad verricht. Wij, die den last dragen der leiders van het volk, wij gaan met u, want 't gaat niet alleen om den roem van 't verleden, maar ook om 't heil van 't heden en van de toekomst...

(Rede van Burgem. Dr J. Rombouts,
Herenthals.)

De deelneming van zoovele hoogstbevoegde mannen in zake van geschiedenis en oudheidkunde is ons een waarborg dat het oudheidkundig congres de beste uitslagen zal opleveren. Uwe tentoonstelling overtreft de stoutste verwachting; de inrichters halen waarlijk eer van hun werk.

(Rede van Burgemeester Van Hoof,
Hoogstraten.)

Nr 1207

KABINET DES KONINGS.

Paleis van Brussel, den 8 April 1922.

WELEDELE HEER VOORZITTER,

De Koning heeft kennis genomen van den brief dien U tot Hem hebt gerloft ten einde Zijne Hooge Bescherming te bekomen voor het Congres van Oudheid, Geschiedenis, Kunst en Folklore der Antwerpsche Kempen, hetwelk zijne zittingen zal houden te Turnhout, in de maand Augustus aanstaande.

Zijne Majesteit, die het wetenschappelijk karakter Uwer belangwekkende onderneming waardeert, heeft gewaardigd mij de vereerende opdracht te geven van U te melden, dat Zij zeer gaarne er in toestemt Zijne Hooge Bescherming aan de door U ontworpen betooging te verleen.

Onze Vorst koestert de verwachting, dat dit bijzonder blijk van welwillendheid, hetwelk Hij U geeft, zal bijdragen tot het wellukken uwer werken, waarvan de uitslagen niet kunnen nalaten onze schoone Antwerpsche Kempen beter te helpen doen kennen.

Gedief, Weledele Heer Voorzitter, de verzekering mijner oprechte hoogachting te aanvaarden.

DE KOLONEL, Secretaris van 's Konings kabinet,
A. MENSCHAERT.

Den Eerwaarden Heer Kan. Jansen,
Voorzitter van het Congres van Oudheid,
Geschiedenis, Kunst en Folklore der Antwerpsche Kempen,

BEUZET.

Uit al deze aanhalingen mogen wij besluiten dat het Congres en de Tentoonstelling uitwerkten wat de inrichters beoogden, niet enkel goed, maar buitengewoon goed. Zoo luidde niet alleen de stem der pers, maar ook van het allergrootste getal bezoekers. Zelden hoorden en lazen wij zoo innige eensgezindheid in de bespreking van den schitterenden uitslag. Wel is waar de kleine critiek stak haren angel uit, nochtans zonder veel te kwetsen, want eenieder wist zeer wel dat ze meer uit nijd en jaloerschheid voortkwam dan om beterniswille; daarom stoorde men er zich bitter weinig om; ja meer, men aanzag ze als een beste bewijs van welgelukken; immers men benijdt doorgaans wat bijval heeft. Eene zaak alleen diende men voor oogen te houden: heeft over 't algemeen het Congres-Tentoonstelling zijn doel bereikt? Zoo ja, is de uitslag voldoende? Het antwoord was bevestigend. Het bracht verder ook aan 't licht hoe hoogst noodig zulke inrichtingen zijn, al was het maar om de bestuurders van het volk, waartusschen wij vooral de geestelijkheid en de onderwijzers rekenen, meer aanleg en meer smaak voor het schoone en de geschiedenis der streek in te boezemen. Multi sunt vocati, pauci vero electi. Hoe velen die hiertoe geroepen zijn, klimmen op tot uitverkorenen? Eilaas de meesten bleven afwezig, vooral bij de inschrijving op het Congres. Wij rekenen hunne afwezigheid, die eenige schaduwe over den anders zoo schitterenden uitslag wierp, niet tot kwaadwilligheid, maar meer tot onverschilligheid, en vooroordeel tegen die oude vodden! Dit bewijst dat ze de Kunst en de Geschiedenis nog onvoldoende begripen, zaken die nochtans een volk veredelen, tot hooger opleiden en vastere liefde voor het vaderland en de streek aankweeken. Kent men alzoo de leemte die aan te vullen is, dat de overheden op hunne onderdanen hunnen invloed uitoefenen en voor eene gepaste kunstopleiding zorgen. Dorp en parochie zullen er veel bij winnen. De toestand blijkt geenszins wanhopig en vele gemeentebesturen hebben reeds blijken van goeden wil gegeven. Al de kunstwerken die in ontwerp staan, of zouden kunnen tot stand komen, werden tijdens het Congres besproken. Zoo hoorden wij gewagen van herstelling der St. Jans-, St. Theobaldus-, St. Luciakapel, te Herenthals, Turnhout en Meersel, der poorten te Herenthals, van het stadhuis te Turnhout, het verlichten met electriciteit der stad Turnhout, het Gierie's bosch als park aanleggen, de oude baan te Baelen behouden, een museum te Hoogstraten stichten, Taxandria in

prachtiger lokalen herbergen, een Lessiusmonument te Brecht op richten, cursussen van kunst en lokale geschiedenis inrichten, een nieuw Congres-Tentoonstelling tot stand brengen enz. Geen twijfel of het Congres-Tentoonstelling heeft al deze zaken meer voor 't voetlicht geschoven, geroerd en geschut, en dichter tot hunne nadere verwezenlijking gebracht. De grond is niet onvruchtbaar voor schoonheidsgevoel in de Kempen, de planten om er op te kweken ontbreken niet, maar er moet gewerkt worden. De toon is gegeven, de weg is gebaad. het antwoord blijft nu aan degenen die het begonnen werk willen voortzetten en uitvoeren tot meerdere verheerlijking onzer dierbare Kempen.

J. E. JANSEN.

* * *

Album der Heilige Kempen door DIRK BACKSTEEN. —

Op dezelfde Tentoonstelling waarvan wij hierboven verslag gaven, zagen wij een tiental etsen uit dit Album. Zij zijn met zulken gloed, zulke pieteit, zulke lijnheid geteekend en uitgevoerd dat zij wel waarlijk den titel van „Heilige Kempen” verdienen. Er straalt daar iets geheimzinnigs, iets aangrijpends, iets stils en schoons, u tegen dat wel degelijk de geaardheid der Kempen vertegenwoordigt. Wij kunnen niet genoeg dit Album aan de liefhebbers van schoone etsen aanbevelen. Men wende zich tot den kunstenaar te Achterbosch-Moll.

* * *

Met genoegen vermelden wij dat het Kasteel van Turnhout opnieuw verrijkt is met vier groote tafereelen uit het Museum van Antwerpen : Ecce Homo, eigentijde kopij naar Tiziano, H. 2.44 ; B. 3.70. — Christus en de Krijgsman, oude kopij naar Veronèse, H. 2.33 ; B. 3.38. — St. Ambrosius en Keizer Theodosius, kopij naar Rubens, toegeschreven aan den Dominikaan Thys, H. 3.24 ; B. 2.75. — De Gedaanteverandering van Christus, door Deodat Delmonte, H. 4.08 ; B. 2.99. Deze prachtstukken werden geplaatst in de gangen van het kasteel. Mogen wij nog eens herinneren aan de allerschoonste schetsen van den kunstschilder K. Boom die wij bij de inhuldiging van het Kasteel in de groote Raadszaal bewonderden, en die bestemd waren om in 't groot in diezelfde zaal uitgevoerd te worden. Wij hopen toch dat zij niet in den vergeetboek zullen geschoven worden en dat de Provincie, die reeds zich zoo edelmoedig getoond heeft in het herstellen van het kasteel, tot 't

einde toe haar grootsch zal toonen. Kon men niet beginnen met het paneel der groote schouw ?

* * *

In 't begin van October ontdekte G. Hollants te Moll, toen hij op zijn eigendom grondvesten groef, een klein gemetselden put, waarin een steenen pot verborgen was die 22 zilveren muntstukken van 5, 2 en 1 frank, der jaren 1720 en 1760 bevatte.





BOEKENNIEUWS.

Kempische Werken — Kempische Schrijvers.

Steden en landschappen, onder de leiding van Jr. Dr. STAN LEURS. I. De Kempen. Met de medewerking van Kan. Erens, Dr J. Grietens, Dr J. Leenen, Jan Mosmans, Ir. A. Van Olmen en Floris Prims.. In samenwerking met den „Vlaamschen Toeristenbond" uitgegeven door „De Sikkels" te Antwerpen en C. A. Mees te Santpoort. [1922]. Deze monographieën vormen een prachtboek van groot formaat (24 × 19 cm.), elk met ongeveer 40 blz. tekst en 50 prachtige afbeeldingen (autotypies) van natuurschoon, archeologische, historische en artistieke monumenten, kunstvoorwerpen, landkaarten enz. op zwaar kunstdrukpapier. Het huidige „De Kempen" is ingedeeld in vier hoofdstukken: I. Aardrijkskunde van de Kempen; II. Politieke en economische geschiedenis; III. De Abdijen; IV. Kunstgeschiedenis. Prachtige synthesis eener geschiedenis van de Kempen, misschien wel wat te breedvoerig opgevat voor de weinige ruimte waarover men beschikt en waardoor er nog al leemten in voorkomen. Anders kostbaar werk.

Kempische Congressen. Eerste geschied- en oudheidkundig Congres van 2 tot 5 September 1922 te houden te Turnhout. Programma. [Brecht, L. Braeckmans, 1922]. H. 0,25; B. 3,16. 20 bladz. inhoudend een woord vooraf, naamlijsten van de leden der drie comiteën, programma der feestelijkheden en vragenlijst der op het congres te verhandelende onderwerpen.

— 175 —

KAN. J. E. JANSEN, O. P. Oude Kunst in de Kempen. Pr. Antwerpen. Kunsthistorische Tentoonstelling. Turnhout 20 Augustus — 5 September. Catalogus. Turnhout, Firma Splichal, Opv. L. Verwaest, 1922. Twee uitgaven verschenen: H. 0,20; B. 0,10; 1. Voorloopig met 38 blz.; 2. 63 blz. Elke afdeeling is voorafgegaan door eene beknopte geschiedenis: Kasteel van Turnhout, voorgeschiedenis, kerkelijke kunst in het algemeen, beeldhouwkunst, schilderkunst, portretten-beroemde mannen, gravures en photos, openbaar leven, privaat leven, borduurwerk, kanten, zilversmederij, koper, tin en ijzerwerk, boek- en drukkunst, handschriften, munten en zegels, landbouw, handel en nijverheid, volksleven, aarde- en plateelwerk.

IDEM. Het Ideaal of Karakterschets van twee Antwerpsche meisjes. [1922]. H. 0,16; B. 0,10; 98 blz. Afzonderlijk druksel van een mengelwerk verschenen in het „Kempeland" van Herenthals. Een hoofdstuk ontrolt zich in de Kempen.

IDEM. Uit den oorlog 1914-1918. Kroniek der stad Turnhout en der Kempen. Turnhout, L. Verwaest, 1922. H. 0,28; B. 0,21, met drie platen, 70 blz. op twee kolommen. Verdeeld in twee afdeelingen, voorafgegaan van eene inleiding en gesloten met de lijst der gesneuvelde Helden van Turnhout, 1914-1918, geeft deze Kroniek in de eerste afdeeling een algemeen overzicht van den godsdienst, de liefdadigheid, het onderwijs, de bevolking, de openbare gezondheid, de ellende, de gebouwen en eigendommen, de nijverheid en handel, het verkeer, de landbouw, de nationale hulp, het bestuur der stad tijdens den oorlog zoo in Turnhout als in geheel het arrondissement. In de tweede afdeeling verhaalt zij in een dagelijksch overzicht, van Vrijdag 31 Juli 1914 tot Dinsdag 31 December 1918, de voornaamste gebeurtenissen van dezelfde omschrijving.

A. O'FLANDERS. Norbertijn van Tongerlo. Erin. Eenige bladzijden uit Ierlands geschiedenis en zijne betrekkingen met Vlaanderen. Nieuwpoort, J. Filiaert, 1922. H. 0,205; B. 0,155; 175 blz. Schrijver vergast ons op het verhaal eeniger voorvallen uit de geschiedenis van het groene Erin en doet merkwaardig uitschijnen hoe dikwijls Ierlands zonen kwistig het zaad van het goede op Vlaanderen's bodem hebben rondgestrooid. Voor onze Kempen verwijzen wij naar het werk

van den H. Fredegandus, HH. Gerebernus en Dimphna, en zelfs in de XVIIIe eeuw van den Ier Francis O'Hearn die werkdadig deelnam aan de Brabantsche Omwenteling. Aangename lektuur en verdienstelijk werk.

ARIE SANDEN. Leventjes. Brugge, J. Houdmont-Carbonez, [1922]. H. 0,22; B. 0,145, 207 blz. Onze Turnhoutsche Confrater biedt ons hiermede eene galerij tafereeltjes naar het leven beschreven, waar wel het een en ander afspeelt in de Kempen. Keurig opgesteld hekelt hij de gebreken onzer moderne samenleving en geeft tot voorbeeld menigen trek van verdienstelijke daden. Kostelijk boek dat, hopen wij, veel goed zal stichten.

GUSTAAF SEGERS. Is Vondel in België geweest? Gent, Drukkerij Erasmus, 1922. 27 blz. H. 0,21; B. 0,14.

IDEM. Gesprek met Vondel in 1917. Ibidem, 28 bladzijden.

IDEM. De School en de Omgeving. Wetenschappelijke proefnemingen op de leerlingen der Lagere School. — Verachterden en Meestbegaafden. Ibidem. 28 blz.

Deze drie afzonderlijke druksels uit de Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie zijn het werk van den hoogst verdienstelijken Kempischen letterkundige van Hoogstraten, G. Segers. Eenieder weet wat naam hij verworven heeft met zijne studies over den grooten dichter Vondel. Deze twee laatste bundeltjes geven ons een nieuw bewijs hoe diep hij het werk en karakter van Vondel heeft ingestudeerd. Zijne derde studie getuigt van zijne ondervinding in het opleiden der jeugd en geeft menigen goeden raad die door de belanghebbenden dient gevolgd te worden.

E. FLEERACKERS S. J. Kijkkast. Uitgegeven door „De Bode van het H. Hart, Alken” en „De Vlaamsche Boekenhalle, Leuven” H. 0,23; B. 0,16; 199 blz. Aangenaam leesboek, waar in een twintigtal verhalen met vele volksspreuken doormengd, als in eene kijkkast, de knoddige voorvallen van bijzondere personen verschijnen.

Verslag over het Bestuuren den toestand der zaken van de stad Turnhout door het Colle-

ge van Burgemeester en Schepenen aan den Gemeenteraad in zijne zitting van 3 October 1921 voorgedragen. Turnhout, J. Deckx-Van Tulden, [1922]; H. 0,21; B. 0,14, 82 blz. Na het gewoon verslag van den heer Secretaris, geeft de heer Archivaris het vervolg zijner Bijdragen tot de Geschiedenis der Lakengilde van Turnhout. Buiten eenige oorkonden van 1373, 1394, 1401, 1753, publiceert hij „Der Gulden ordinantie van Turnhout.” Dit zijn de standregelen van het jaar 1422 gevolgd van het opkomend ambacht der Lakengilden in Turnhout.

JOS. A. U. ERNALSTEEN. Lessius. Momboirsrekening 1560—1566. H. 0,255; B. 0,16; 29 blz. De verdienstelijke schrijver van den Oudheidkundigen Kring van Brecht geeft hiermede de zeldzame overgeblevene oorkonde die eenig licht werpt op de eerste kinderjaren van den beroemden Kempenaar, den theoloog L. Lessius.



INHOUDSTAFEL 1922.

1. J. E. JANSSEN EN L. VAN NUETEN. Meerle door de eeuwen heen. — Blz. 3, 49, 99.
 2. E. DE SCHAEFDRIJVER. Het „Bullarium Windesemensse” van Prior Bosmans, en de geschiedenis van het Windesheimsch Kapittel. — Bl. 28, 73.
 3. K. VAN SULL, S. J. Een Kempisch Primus te Leuven. Lenaert Leys (Leonardus Lessius). 1567-1572. — Blz. 39, 78.
 4. E. ADRIAENSEN. Hoogstraeten. Zwart gleiwerk en potbakkerijen. — Blz. 92.
 5. J. E. JANSSEN. In Memoriam : L. J. K. M. Caron. — Blz. 91.
- IDEM. Archivalia. Lakengilde. — Paelen Rethy. — Oud Inventaris St Pieterskapittel Turnhout. — Blz. 89, 91, 130.
- IDEM. Kunstnieuws. Tentoonstelling, Congres Turnhout. — Blz. 98, 134.
- IDEM. Boekennieuws. — Blz. 47, 174.
-